

“POSIDONIA NPO”

ΤΕΥΧΟΣ 2ο Εξαμηνιαίο

Human Rights

POSIDONIA NPO

E-MAGAZINE

2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

“Ο ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΛΕΙΤΟΡΙΔΕΚΤΟΜΗΣ”

Κύρκου Φωτεινή	σελ 3-14
Α. Τί είναι η κλειτοριδεκτομή;.....	σελ 3-4
Β. Ψυχικό τραύμα.....	σελ 5-6
Γ. Διαταραχή μετατραυματικού στρες.....	σελ 6-8
Δ. Έρευνες που έχουν αναδείξει τη συσχέτιση κλειτοριδεκτομής και μετατραυματικού στρες.....	σελ 8-11
Ε. Συμβάσεις για την αποτροπή και απαγόρευση της κλειτοριδεκτομής.....	σελ 11-14
Η Κοινωνική Ένταξη των Δικαιούχων Διεθνούς Προστασίας στην Ελλάδα του 21ου αι.- Φιλησία Κεμερλή	σελ 16-36
Εισαγωγή.....	σελ 16-17
Το Νομικό Πλαίσιο στην Ελλάδα.....	σελ 17-23
Α. Οι μετανάστες ως φορείς κοινωνικών δικαιωμάτων.....	σελ 17-21
Β. Το ζήτημα της Ιθαγένειας.....	σελ 21-23
Ευρωπαϊκή και Εθνική Κοινωνική Πολιτική.....	σελ 23-27
Α. «ΕΥΡΩΠΗ 2020» και Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης.....	σελ 23-26
Β. Νέα Πολιτική Συνοχής για την περίοδο 2021-2027.....	σελ 27
Μέσα και Προτάσεις Ένταξης.....	σελ 28-33
Α. Θεωρητικές προσεγγίσεις.....	σελ 28-39
Α. Εργασιακός τομέας.....	σελ 29-30
Β. Εκπαίδευση - Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.....	σελ 30- 33
Επίλογος.....	σελ 34
Παράρτημα.....	σελ 35-36
Πηγές.....	σελ 37-40

“Ο ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΣ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΛΕΙΤΟΡΙΔΕΚΤΟΜΗΣ”

Κύρκου Φωτεινή

Ερευνήτρια στην Ποσειδωνία ΜΚΟ

Απόφοιτη του τμήματος Ψυχολογίας

Α. Τί είναι η κλειτοριδεκτομή;

Η κλειτοριδεκτομή εφαρμόζεται σε περίπου 30 αφρικανικές χώρες και σε αρκετά Ασιατικά κράτη, οι οποίοι δύνανται να συνεχίσουν την παράδοση και στις χώρες που μεταναστεύουν. Ως εκ τούτου, αυτόματα μετατρέπεται σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα λόγω της μετανάστευσης. Για την ακρίβεια 500.000 γυναίκες σε ολόκληρη την Ευρώπη, έχουν υποστεί ακρωτηριασμό των γεννητικών οργάνων, ενώ 180 χιλιάδες γυναίκες και κορίτσια κινδυνεύουν να υποστούν κλειτοριδεκτομή κάθε χρόνο. Στο παρόν, εξηγείται ο ψυχολογικός αντίκτυπος των γυναικών που έχουν υποστεί κλειτοριδεκτομή.

Αναμφισβήτητα, η κλειτοριδεκτομή είναι ένα ζήτημα που απασχολεί έντονα το Διεθνές Ανθρωπιστικό δίκαιο, καθώς προσβάλλει πλήθος ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα υγείας των γυναικών, το δικαίωμα της μη υποβολής τους σε βασανιστήρια και υποτιμητικές πρακτικές, το δικαίωμα απαγόρευσης των φυλετικών διακρίσεων, τα δικαιώματα των παιδιών δεδομένου ότι οι υποβληθείσες σε κλειτοριδεκτομή είναι στην πλειοψηφία τους ανήλικες και τέλος το σπουδαιότερο δικαίωμα όλων, αυτό της ζωής. Τέλος, αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση και σεξουαλικότητα των θυμάτων.

Η διαδικασία της κλειτοριδεκτομής είναι μία τελετή μύησης για πολλές φυλές. Αυτό μπορεί να είναι ένας από τους σημαντικότερους λόγους που γίνεται η κλειτοριδεκτομή. Σε μερικές κοινότητες, τα ακρωτηριασμένα κορίτσια είναι ένα σύμβολο θηλυκότητας, μετάβασης από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση και στην ομορφιά. Μολονότι ειρωνικό, η πρόφαση της κλειτοριδεκτομής αφορά μεταξύ άλλων και λόγους υγείας. Επίσης, οι οικονομικοί λόγοι παίζουν έναν σημαντικό ρόλο. Οι γονείς των κοριτσιών που έχουν υποστεί κλειτοριδεκτομή λαμβάνουν χρήματα από την οικογένεια του υποψήφιου συζύγου, αφού είναι ένας λόγος μεγάλης υπερηφάνειας ανάλογα με τον τύπο της κλειτοριδεκτομής. (Billing & H. Kentenich, 2009)

Οι τύποι της κλειτοριδεκτομής είναι οι εξής:

- ✓ Τύπος I: Εκτομή μέρους ή ολόκληρης της κλειτορίδας και/ή της ακροποσθίας.
- ✓ Τύπος II: Εκτομή (μερική ή ολική) της κλειτορίδας και της ακροποσθίας μαζί με μερική ή ολική εκτομή των μεγάλων χειλιών.
- ✓ Τύπος III: Αγκηριασμός: Περιλαμβάνει στένεμα του ανοίγματος της μήτρας που πραγματοποιείται με την εκτομή των μικρών (ή και των μεγάλων χειλιών) με ή χωρίς εκτομή της κλειτορίδας και ράψιμο των χειλιών που απομένουν μαζί, έτσι ώστε να αφήνεται ελεύθερο ένα πολύ μικρό άνοιγμα για τη διέλευση των ούρων και της εμμήνου ρύσεως. Σε αυτήν την ομάδα εντάσσεται και ο επαναγκηριασμός. Πρόκειται για τον αγκηριασμό που πραγματοποιείται για πρώτη φορά ή ξανά μετά τον τοκετό. Πολλές γυναίκες ζητούν από τον ιατρό να υποστούν ξανά τη διαδικασία του αγκηριασμού μετά τη γέννηση του παιδιού λόγω κοινωνικών επιταγών (Serour GI, 2010,σ.93-96).
- ✓ Τύπος IV: Περιλαμβάνει άλλες βλαπτικές πρακτικές για τα γυναικεία εξωτερικά γεννητικά όργανα όπως διάτρηση, τομή, τσίμπημα, επιμήκυνση και άλλες επώδυνες πρακτικές στην κλειτορίδα ή στα χείλη ή και στα δύο. (Παρασκευοπούλου, Μ., 2011)

Βέβαια, οι επιπτώσεις από την κλειτοριδεκτομή δεν είναι μόνο σωματικές αλλά και ψυχολογικές αφού τα κορίτσια υπόκεινται σε μία τραυματική εμπειρία.

Παρ' όλα αυτά, λίγη σημασία έχει δοθεί στις ψυχολογικές συνέπειες της κλειτοριδεκτομής. (Vloeberghs, E., et al., 2012) Οι ψυχολογικές επιπτώσεις έχουν παραμεληθεί σε μεγάλο βαθμό από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, παρ' όλα αυτά η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν προσεγγίσει το επίμαχο θέμα, έχει υπογραμμίσει τις εν δυνάμει αρνητικές συνέπειες της πρακτικής. (Pereda 1, et al., 2012)

Β. Ψυχικό τραύμα

Όπως αναφέρει ο ψυχίατρος Van Der Kolk στις σημειώσεις του, το τραύμα είναι ένα γεγονός που συνταράσσει, συγκλονίζει το κεντρικό νευρικό σύστημα, τροποποιώντας τον τρόπο που επεξεργαζόμαστε και ανακαλούμε αναμνήσεις. “Το τραύμα δεν είναι η ιστορία ενός πράγματος που συνέβη πίσω στο παρελθόν”, προσθέτει. “Είναι το πρόσφατο αποτύπωμα αυτού του πόνου, της φρίκης και του φόβου μέσα στους ανθρώπους”. (Van der Kolk, 2003)

Η Judith Herman, MD, στο βιβλίο της «Τραύμα και Ανάκαμψη», περιγράφει το ψυχολογικό τραύμα ως «... μια συνένωση των ανίσχυρων. Τη στιγμή του τραύματος, το θύμα καθίσταται ανίσχυρο από μία συντριπτική δύναμη. Όταν η δύναμη είναι αυτή της φύσης, μιλάμε για καταστροφές. Όταν η δύναμη είναι αυτή των άλλων ανθρώπων, μιλάμε για φρικαλεότητες. Τα τραυματικά γεγονότα κατακλύζουν το συνηθισμένο σύστημα φροντίδας που δίνει στους ανθρώπους μια αίσθηση ελέγχου, σύνδεσης και νοήματος». (“Τι είναι το τραυματικό στρες. Ορισμός του τραύματος, του τραυματικού στρες και βασικά στοιχεία θεραπείας”, 2019). Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι όσο πιο νωρίς ένα άτομο βιώνει τέτοια τραυματικά γεγονότα και όσο περισσότερο αυτά εμμένουν, τόσο μεγαλύτερες είναι οι αρνητικές επιπτώσεις στην ικανότητά του να αισθάνεται ηρεμία και ασφάλεια με τον εαυτό του, να συνάπτει ουσιαστικές σχέσεις και να διατηρεί ένα επίπεδο βέλτιστης λειτουργίας σε κάθε πτυχή της ζωής του. (“Τι είναι το τραυματικό στρες. Ορισμός του τραύματος, του τραυματικού στρες και βασικά στοιχεία θεραπείας”, 2019)

Ο τραυματισμός αγγίζει τον καθένα με πολύ προσωπικό τρόπο. Το πώς θα βιώσει ένα άτομο τον ψυχικό τραυματισμό και πώς θα αντιδράσει σε αυτόν εξαρτάται από πολλούς παράγοντες.

Σύμφωνα με το μοντέλο του Maercker, οι ψυχικές συνέπειες του εν δυνάμει τραυματικού γεγονότος εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά του συμβάντος αλλά και από προσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Η σοβαρότητα του συμβάντος, η αδυναμία πρόβλεψης ή ελέγχου του σε συνδυασμό με έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου μπορεί να οδηγήσουν ένα άτομο χαμηλού κοινωνικομορφωτικού επιπέδου με μειωμένη αυτοεκτίμηση, ενδεχομένως και με προηγούμενο τραυματικό γεγονός, σε σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα. Όταν μάλιστα δέκτης του γεγονότος είναι παιδί και το τραυματικό γεγονός είναι εξαιρετικά έντονο, όπως αυτό της κλειτοριδεκτομής, τότε ενδεχομένως να επηρεάσει όλη την προσωπικότητα του με μακροπρόθεσμες και δύσκολα αναστρέψιμες συνέπειες.

Η βία κατά της σωματικής ακεραιότητας ενός παιδιού και της συναισθηματικής εμπιστοσύνης μπορεί να το στείλει σε μία συναισθηματική ελεύθερη πτώση και να νιώσει ένα συντριπτικό αίσθημα αβοηθησίας.

Το πώς θα βιώσει ένα παιδί τον τραυματισμό του και πώς θα αντιδράσει εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως η ηλικία του, η ποιότητα των αμυντικών του μηχανισμών, η δόμηση της προσωπικότητας του, η ύπαρξη προηγούμενων τραυματικών εμπειριών η διάρκεια έκθεσης στο τραυματικό γεγονός, το πλαίσιο μέσα στο οποίο έγινε ο τραυματισμός, η στάση της οικογένειας και της κοινότητας απέναντι του αλλιώς μπορεί να επανατραυματιστεί. Η ανταπόκριση της κοινωνίας έχει ισχυρή επίδραση στην τελική λύση του τραύματος. Τα ψυχικά τραύματα βιώνονται ως μία συνάντηση πρόσωπο με πρόσωπο με την βία και τον θάνατο. (Van der Kolk, 2003)

Οι τραυματικές εμπειρίες καταστέλλουν τους μηχανισμούς πάλης, αντίστασης και φυγής ενεργοποιώντας το πάγωμα. Ως εκ τούτου το ανθρώπινο σύστημα αυτοπροστασίας συντρίβεται.

Γ. Διαταραχή μετατραυματικού στρες

Η διαταραχή μετατραυματικού στρες αφορά στην άμεση αντίδραση του ατόμου με έντονο φόβο, με αίσθημα αβοήθητου ή με τρόμο. Αργότερα το άτομο εκδηλώνει τα ακόλουθα συμπτώματα: επίμονη αναβίωση του τραυματικού γεγονότος, επίμονη αποφυγή ερεθισμάτων που σχετίζονται με το τραύμα, καταστολή της διαθεσιμότητας για ανταπόκριση, καθώς και επίμονα συμπτώματα αυξημένης εγρήγορσης.

Το τραυματικό συμβάν μπορεί να αναβιωθεί με διάφορους τρόπους, όπως με επαναλαμβανόμενες, παρείσακτες αναμνήσεις του γεγονότος, ή με επαναλαμβανόμενα επώδυνα όνειρα με περιεχόμενο το συγκεκριμένο γεγονός. Πιο σπάνια εκδηλώνονται αποσυνδεδετικά επεισόδια (flashbacks) από την πραγματικότητα-όπου ο πάσχων αισθάνεται σαν να αναβιώνει την τραυματική εμπειρία- συνοδευόμενα από ψευδαισθήσεις ή παραισθήσεις. Το δεύτερο σύμπλεγμα συμπτωμάτων περιλαμβάνει επίμονη αποφυγή σκέψεων, προσώπων ακόμη και καταστάσεων, οι οποίες βιώνονται ως υπομνηστικές της τραυματικής εμπειρίας. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσεται και η ανικανότητα του παιδιού να επαναφέρει στην μνήμη πτυχές του τραυματικού γεγονότος ή απόσυρση από δραστηριότητες καθώς και απουσία σχεδίων για το μέλλον.

Στο τελευταίο σύμπλεγμα κατηγοριοποιούνται συμπτώματα ιδιαίτερης έντασης, όπως διαταραχές ύπνου, ευερεθιστότητα, υπερεγρήγορη, δυσκολία συγκέντρωσης και αιφνιδιαστικές αντιδράσεις. (“Η ψυχική υγεία των παιδιών στην κοινωνία της κρίσης, ο ρόλος των γονέων και των εκπαιδευτικών”, 2014). Πολύ αργότερα αφού ο κίνδυνος έχει περάσει οι τραυματισμένοι άνθρωποι ξαναζούν το γεγονός σαν να γίνεται επαναλαμβανόμενα στο παρόν. Είναι σαν ο χρόνος να σταμάτησε τη στιγμή του τραύματος. Μικρά ερεθίσματα μπορεί να ξυπνήσουν να ενεργοποιήσουν αυτές τις μνήμες. Η τραυματική μνήμη στερείται γραμμικής αφήγησης, λεκτικής αφήγησης και γενικού πλαισίου. Οι αισθητηριακές εντυπώσεις από το γεγονός αποθηκεύονται ως εικόνες, μυρωδιές, ήχοι, γεύσεις, σωματικές αισθήσεις, συναισθήματα και μοντέλα συμπεριφοράς. (Τσελεπή Μαρία, 2011)

Η διάγνωση μπορεί να τεθεί αν τα εν λόγω συμπτώματα εκδηλώνονται μέσα σε διάστημα τριών μηνών μετά από το γεγονός. Η διάρκεια και η πορεία της διαταραχής ποικίλλει. Το 50% επανέρχεται μετά από τρεις μήνες. Σε άλλους η διαταραχή μπορεί να καταστεί χρόνια ή να επιμένει για δεκαετίες. Παρατηρείται σημαντική συννοσηρότητα με την κατάθλιψη και με άλλες αγχώδεις διαταραχές. Η διαταραχή εμφανίζεται σε διπλάσια συχνότητα στις γυναίκες απ’ ότι στους άντρες και αυτό γιατί οι γυναίκες πέφτουν συχνότερα θύματα βίας. Ωστόσο η διαταραχή δεν εμφανίζεται σε όλους όσοι εκτίθενται σε τραυματικά γεγονότα οπότε αναδύεται ένα ερώτημα για τους λόγους που κάποια άτομα αναπτύσσουν την διαταραχή και άλλα αναρρώνουν σχετικά γρήγορα ή δεν εκδηλώνουν καθόλου την διαταραχή. (Χριστοπούλου, Α., 2008)

Σύμφωνα με τις έρευνες υπάρχουν κάποιοι παράγοντες επικινδυνότητας που οδηγούν στην εκδήλωση της διαταραχής μετατραυματικού στρες. Οι παράγοντες επικινδυνότητας χωρίζονται σε ψυχολογικούς, γενετικούς και βιολογικούς.

Το ερευνητικό έργο δείχνει σαν τον πιο σημαντικό παράγοντα την σοβαρότητα και την φύση του γεγονότος. Άλλος παράγοντας επικινδυνότητας είναι το φύλο, η ηλικία του ατόμου κατά την έκθεση του στο γεγονός, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο.

Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να αυξήσει την ευαλωτότητα ενός ατόμου είναι η προϋπάρχουσα ψυχική του κατάσταση. Η προηγούμενη έκθεση σε στρεσογόνο γεγονός μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένες πιθανότητες εκδήλωσης μετατραυματικής συμπτωματολογίας στο τελευταίο τραύμα.

Οι ερευνητές έχουν επικεντρωθεί κυρίως σε δύο κατηγορίες που αυξάνουν την πιθανότητα συμπτωματολογίας. Το πρώτο είναι η έλλειψη υποστηρικτικού πλαισίου και έκθεση σε επιπρόσθετα στρεσογόνα γεγονότα. (Friedman, et al., 2007)

Εν κατακλείδι, όλο και αυξανόμενο κομμάτι της βιβλιογραφίας αναφέρει ότι οι παράγοντες που συνηγορούν ώστε να αναπτυχθεί σύνδρομο μπορεί να διαφέρουν από τους παράγοντες για την διατήρηση του. Μία έρευνα έδειξε ότι οι παράγοντες που οδηγούν στην ανάπτυξη της διαταραχής λαμβάνουν χώρα πριν, κατά την διάρκεια και μετά το γεγονός ενώ στην άλλη περίπτωση, στην διατήρηση της διαταραχής οι παράγοντες έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια και μετά το γεγονός. (Friedman, et al., 2007)

Δ. Έρευνες που έχουν αναδείξει τη συσχέτιση κλειτοριδεκτομής και μετατραυματικού στρες

Σε αυτό το σημείο, θα γίνει αναφορά στις έρευνες που ασχολήθηκαν με τον ψυχολογικό αντίκτυπο της πρακτικής του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων. Παρόλο που υπάρχει πληθώρα ερευνών που ερεύνησαν τις σωματικές επιπτώσεις της κλειτοριδεκτομής, λίγες έρευνες έχουν εστιάσει στις ψυχολογικές συνέπειες και πιο συγκεκριμένα στην διαταραχή του μετατραυματικού στρες.

Η πλειοψηφία των ερευνών πραγματοποιήθηκε σε χώρες που επικρατεί αυτή η πρακτική αλλά λίγα πράγματα είναι γνωστά σχετικά με τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα των προσφυγισσών που έχουν υποστεί κλειτοριδεκτομή σε δυτικές χώρες. (Vloeberghs, et al., 2012)

Η προσφυγιά μεγάλων Αφρικανικών ρευμάτων στην Ευρώπη και την Αμερική εισήγαγε το φαινόμενο της κλειτοριδεκτομής και τις επιπτώσεις του σε αυτές τις χώρες.

Αρχικά, θα αναφερθούμε στις έρευνες που διεξήχθησαν σε μη Δυτικές χώρες. Σε μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2005 από τους Behrendt and Moritz βρήκαν μεγαλύτερη συχνότητα διαταραχής μετατραυματικού στρες και άλλων ψυχικών διαταραχών σε περιτμημένες γυναίκες από την Σενεγάλη συγκρινόμενες με μη περιτμημένες γυναίκες. Παρόμοια αποτελέσματα συσχετιζόμενα με την διαταραχή μετατραυματικού στρες αποκτήθηκαν από περιτμημένες γυναίκες στην Γκάνα το 2006. (N. Pereda 1 , M. Arch 2, 2012)

Μία άλλη έρευνα έλαβε χώρα στο Σουδάν και συγκέντρωσε συνεντεύξεις από 300 άτομα, γυναίκες και άντρες, ακολουθώντας τους σε όλη την πορεία της ζωής τους, σε όλες τις εκφάνσεις, στο σωματικό, συναισθηματικό και ψυχοσεξουαλικό επίπεδο, μετά από την κλειτοριδεκτομή και τον αγκτηριασμό.

Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα επικεντρώθηκε στην φαραωνική περιτομή και για να γίνει απόλυτα κατανοητός ο ψυχολογικός αντίκτυπος της διαδικασίας, είναι αναγκαίο να ιδωθεί μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Η φαραωνική περιτομή είναι μία πρακτική που καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας έχει διαχωρίσει τις ευσεβείς και αξιοπρεπείς γυναίκες από τις απροστάτευτες πόρνες και σκλάβες. Χωρίς τον αγκτηριασμό, ένα κορίτσι δεν μπορεί να παντρευτεί και να κάνει μια σεβάσμια οικογένεια. Σε μία κοινωνία που διέπεται από τέτοια θεώρηση, μία ανύπαντρη γυναίκα δεν έχει δικαιώματα και πρακτικά δεν ανήκει στην κοινωνία, είναι παρείσακτη.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έδειξαν ότι όσα κορίτσια έλαβαν φροντίδα ή ψυχιατρική αξιολόγηση, που φυσικά ήταν ελάχιστες, οι διαγνώσεις συμπεριλάμβαναν χαμηλή αυτοεκτίμηση, θυματοποίηση, οξύ άγχος, κατάθλιψη και χρόνια ευερεθιστότητα. (Lightfoot Klein, H.,1990)

Ο Maher (1981) σε μία έρευνα που διεξήγε στο Κάιρο, όπου η φαραωνική περιτομή όπως και οι λιγότερο σοβαροί τύποι της κλειτοριδεκτομής εφαρμόζονται, συνέκρινε περιτιμημένες και μη περιτιμημένες γυναίκες. Τα ευρήματα του ήταν ότι περίπου το 10% των περιτιμημένων γυναικών διακατεχόταν από αισθήματα κατωτερότητας σωματικά και ψυχοσεξουαλικά. Τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν στον γάμο τους της οδηγούσαν σε κατάθλιψη και η συχνότητα ήταν 10 φορές μεγαλύτερη από τις μη περιτιμημένες γυναίκες. (Lightfoot Klein, H.,1990)

Μία επόμενη έρευνα ερεύνησε την ψυχική κατάσταση νεαρών κοριτσιών μετά την κλειτοριδεκτομή στο Βόρειο Ιράκ. Συγκεντρώθηκαν στοιχεία από 79 περιτιμημένα κορίτσια που ήταν μεταξύ 8 και 14 χρονών. Τα κορίτσια που είχαν υποβληθεί κλειτοριδεκτομή, παρουσίασαν υψηλότερα ποσοστά μετατραυματικού στρες (44,3%), κατάθλιψης (33,6%), αγχώδους διαταραχής (45,6%) και σωματικών ενοχλήσεων (36,7%) απ' ότι τα κορίτσια που δεν είχαν υποβληθεί. (Kizilhan, J. I., 2011)

Μία ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Ισραήλ και ερευνήσε τις επιπτώσεις της κλειτοριδεκτομής σε περιτμημένες Αράβισσες Βεδουίνες έδειξε ότι οι γυναίκες αντιμετώπιζαν ποικίλες δυσκολίες και ψυχοκοινωνικά προβλήματα, συμπεριλαμβανομένων των χαμηλών επιπέδων εμπιστοσύνης στη σχέση μητέρας - κόρης, συναισθήματα φόβου, αβοηθησίας και θυμού.

Ο Behrendt et al. αξιολόγησε τον ψυχολογικό αντίκτυπο της κλειτοριδεκτομής σε 23 περιτμημένες Σενεγαλέζες στο Ντακάρ και η ομάδα ελέγχου σε αυτή την έρευνα ήταν 24 μη περιτμημένες Σενεγαλέζες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γυναίκες που είχαν υποβληθεί σε αυτή την πρακτική παρουσίαζαν υψηλότερα ποσοστά μετατραυματικού στρες (30,4%) και άλλες ψυχικές διαταραχές (47,9%) σε σύγκριση με τις γυναίκες που δεν είχαν υποβληθεί στην διαδικασία.

Σε αυτό το σημείο, θα αναφερθούν οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ευρωπαϊκή επικράτεια με περιτμημένες προσφύγισσες. Σε αυτό το νέο πλαίσιο, το θέμα αποκτά μεγαλύτερη πολυπλοκότητα μιας και τώρα υπάρχει το στοιχείο της προσφυγιάς και της μετακίνησης και διαμονής σε έναν τόπο στον οποίο απαγορεύεται η πρακτική της κλειτοριδεκτομής. Κάτι το οποίο πριν θεωρούνταν φυσιολογικό ακόμα και αδιαμφισβήτητο τώρα υπό τις νέες συνθήκες προκαλεί αποστροφή και θεωρείται αποκλίνον. (Vloeberghs, E., et al., 2012).

Οπότε, οι προσφύγισσες που έχουν υποστεί κλειτοριδεκτομή συνηθίζουν να έχουν προβλήματα σχετιζόμενα με την διαφορά κουλτούρας της χώρας προέλευσης τους και της χώρας που έχουν μεταναστεύσει, γιατί η κλειτοριδεκτομή είναι απαγορευμένη στις Δυτικές κοινωνίες. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα ταυτότητας σε αυτές τις γυναίκες και αφοσίωσης στην δική τους κουλτούρα, επίσης βιώνουν συναισθήματα ντροπής και ταπείνωσης και αίσθηση προδοσίας από την οικογένεια τους. Η ντροπή που αισθάνονται μπορεί να τις οδηγήσει στην κοινωνική απομόνωση και στον μειωμένο αυτοσεβασμό και αυτοεκτίμηση. (Ángela Jiménez García y Montserrat Eugenia Granados Bolívar, 2016)

Μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Μάντσεστερ (1999) συγκέντρωσε στοιχεία από Σουδανές και Σομαλές που είχαν υποβληθεί σε κλειτοριδεκτομή. Τα τρία τέταρτα των γυναικών απάντησαν ότι υπέφεραν από παρειασθητικές αναμνήσεις και αίσθηση απώλειας ελέγχου. Το είδος της κλειτοριδεκτομής, οι σωματικές ενοχλήσεις και η χρήση αναισθησίας ήταν αποφασιστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη ή όχι της διαταραχής μετατραυματικού στρες. (Vloeberghs, et al., 2012)

Σε μία άλλη ποιοτική έρευνα που διεξήχθη στο Ηνωμένο Βασίλειο συλλέχθηκαν στοιχεία από 20 γυναίκες, επιζήσασες της κλειτοριδεκτομής. Τα ευρήματα ήταν αποκαλυπτικά. Οι περιτμημένες γυναίκες είχαν κρίση ταυτότητας και ένιωθαν στιγματισμένες. Πολλές γυναίκες εξέφρασαν θυμό απέναντι στις μητέρες τους που δεν τις προστάτεψαν από αυτή την βάνουση διαδικασία. Επίσης, κάποιες από αυτές υπέφεραν από flashbacks μετά από κάποιο ερέθισμα που τις πυροδοτούσε. Η αποσύνδεση (συναισθηματική αποδέσμευση σαν μια αντίδραση σε ένα τραυματικό γεγονός) ήταν ένας μηχανισμός για να αντιμετωπίσουν το άγχος που αναδυόταν. (Glover, J., et al., 2017)

Ε. Συμβάσεις για την αποτροπή και απαγόρευση της κλειτοριδεκτομής

Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης

Σύμβαση-σταθμό συνιστά η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η οποία υιοθετήθηκε το 2011 υπογεγραμμένη από 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά επικυρωμένη από 21 εξ αυτών. Η προστασία της παρούσας Σύμβασης εκτείνεται σε 4 άξονες, οι οποίοι αφορούν ειδικότερα την πρόληψη, τη δίωξη, την προστασία και την εφαρμογή πολιτικών από τα κράτη μέλη με σκοπό την εξάλειψη κάθε μορφής βίας κατά των γυναικών. Ειδικότερα, το Αρ.38 της Σύμβασης αναφέρεται ρητά στην κλειτοριδεκτομή ορίζοντας πως «τα μέρη θα λάβουν τα απαραίτητα νομοθετικά ή άλλα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι οι ακόλουθες σκόπιμες συμπεριφορές ποινικοποιούνται: α) εκτομή, ακρωτηριασμός ή άλλου τύπου περιτομή στο σύνολο ή σε οποιοδήποτε μέρος των μεγάλων χειλέων, των μικρών χειλέων ή της κλειτορίδας μιας γυναίκας, β) εξαναγκασμός ή η υποκίνηση να υποβληθεί μια γυναίκα σε οποιαδήποτε από τις πράξεις που αναφέρονται στο σημείο α, γ) προτροπή, εξαναγκασμός ή υποκίνηση να υποβληθεί ένα κορίτσι σε οποιαδήποτε από τις πράξεις που αναφέρονται στο σημείο α». Αξίζει να υπενθυμισθεί πως η χώρα στην οποία υπεγράφη η παρούσα Σύμβαση, η Τουρκία, αποχώρησε από τη Σύμβαση αυτή επίσημα πριν από τρεις μήνες, τον Ιούλιο του 2021 αφήνοντας απροστάτευτες εκατομμύρια γυναίκες και τον δρόμο «ανοικτό» για τέλεση εγκλημάτων σε βάρος τους. (Διοτίμα)

Ποινικοποιείται, επιπλέον, η δημόσια πρόκληση και διέγερση σε τέτοιες πράξεις. Το συγκεκριμένο μέτρο αφορά βεβαίως προσφυγικούς/μεταναστευτικούς πληθυσμούς προερχόμενους από γεωγραφικές ζώνες όπου παραμένει σε ισχύ αυτή η «παραδοσιακή» επιβλαβής πρακτική, δίχως να σημαίνει ότι την καταργεί οριστικά. Υπάρχουν, βλέπετε, περιπτώσεις κατά τις οποίες η οικογένεια παίρνει το κοριτσάκι «διακοπές» πίσω στη χώρα του ή σε κάποια άλλη με παρόμοια έθιμα και προβαίνουν εκεί σε κλειτοριδεκτομή... Τουλάχιστον, τον αποθαρρύνει εκεί όπου έχουν θεσπιστεί τέτοιοι νόμοι («Μεγάλη η σημασία της επικύρωσης της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, 2022»)

Γι' αυτό τον λόγο έχει θεσπιστεί η νομική αρχή της εξωεδαφικότητας αναγνωρίζεται σε όλο και περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις, καθώς αποτελεί σημαντική αρχή, που επιτρέπει τη δίωξη της πρακτικής ακόμα και όταν αυτή πραγματοποιείται στις χώρες προέλευσης και όχι σε έδαφος κράτους μέλους της ΕΕ, συνήθως κατά το χρόνο των διακοπών των κοριτσιών, όταν επισκέπτονται την πατρίδα τους. Η πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών έχουν αναγνωρίσει την αρχή αυτή αν και την εφαρμόζουν με διαφοροποιήσεις, με την εξαίρεση της Βουλγαρίας της Τσεχίας και του Λουξεμβούργου (EIGE, 2018, σ.16). Για την εφαρμογή της αρκεί ο δράστης ή το θύμα ή και οι δύο να είναι πολίτες ή κάτοικοι της ευρωπαϊκής χώρας (EIGE, 2013, σ.43). Ειδικότερα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ήδη από το 1985 υπάρχει νομοθεσία για τη γυναικεία περιτομή, ενώ το 2003 εισήχθη η αρχή της εξωεδαφικότητας. Το 2003, επίσης εισήχθη ειδική νομοθεσία και στην Σκωτία. Στην Ολλανδία, το 2006, η αλλαγή της νομοθεσίας επέτρεψε τη δίωξη του ΑΓΓΟ, ακόμα και αν η πρακτική πραγματοποιείται σε χώρες που δεν είναι παράνομη. Ανάλογα και στην Ιρλανδία, η μετακίνηση του κοριτσιού στο εξωτερικό με σκοπό να υποβληθεί σε ΑΓΓΟ ποινικοποιείται.

Μία ακόμη Σύμβαση, η οποία έχει ως βασικό στόχο να προστατεύσει τις γυναίκες από οποιαδήποτε μορφή βίας, είναι το πρωτόκολλο Maruto, το οποίο υιοθετήθηκε από την Αφρικανική Ένωση και ενσωματώθηκε ως πρόσθετο πρωτόκολλο στον Αφρικανικό χάρτη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών στην Αφρική το 2003, υπογεγραμμένο από 53 αφρικανικά κράτη και επικυρωμένο από 28 εξ αυτών. Η κλειτοριδεκτομή απαγορεύεται ρητά εντασσόμενη στο πλαίσιο του Αρ.5 περί απαγόρευσης των βλαπτικών πρακτικών, το οποίο ειδικότερα ορίζει “πως τα κράτη μέρη πρέπει να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα νομοθετικά και άλλα μέτρα για την εξάλειψη τέτοιων πρακτικών, όπως: απαγόρευση, μέσω νομοθετικών μέτρων που υποστηρίζονται από κυρώσεις, κάθε

μορφής ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων, ουλοποίησης, ιατρικοποίησης και παραϊατρικοποίησης του ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων και όλων των άλλων πρακτικών για την εξάλειψη τους”. (Αναστασάκη Μαρία Ιουλία, 2018)

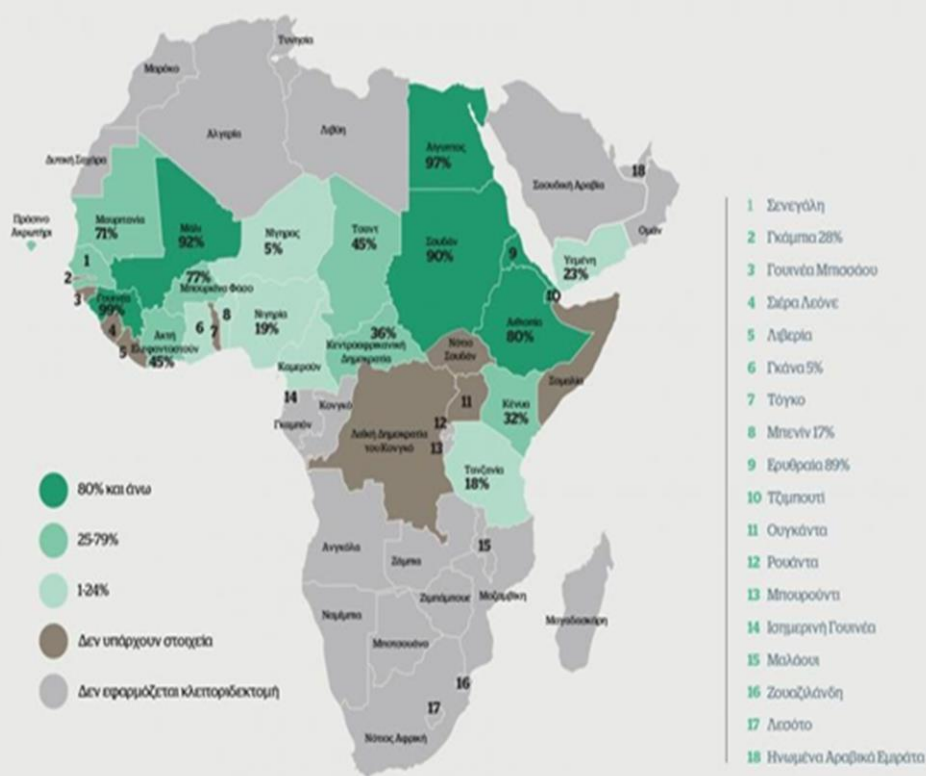
Στην παύση του φαινομένου της γυναικείας περιτομής προσβλέπει και η Σύμβαση εξάλειψης κάθε μορφής διακρίσεως κατά των γυναικών (Cedaw Convention), την οποία υιοθέτησε το 1979 η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. Το άρθρο 14 της Σύμβασης αυτής, προβλέπει πως τα κράτη μπορούν να θέσουν έναν φραγμό στο φαινόμενο της κλειτοριδεκτομής μέσω της συλλογής δεδομένων από διάφορες πηγές σχετικά με τα επίπεδα επικράτησης αυτής της πρακτικής, την εφαρμογή κατάλληλων επιμορφωτικών προγραμμάτων, την κατασκευή δομών για τη φιλοξενία υποψήφιων θυμάτων και την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με τη βλαβερή υπόσταση της κλειτοριδεκτομής

Ο Σύνδεσμος Αραβικών Κρατών, επίσης, έχει θεσπίσει κανόνες για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Στον χώρο αυτό, επισημαίνουμε μία σειρά από διακηρύξεις, όπως είναι η Οικουμενική Ισλαμική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1981), η Διακήρυξη του Καΐρου (2003) για την εξάλειψη του γενετήσιου ακρωτηριασμού των γυναικών, η Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο Ισλάμ (1990) και ο Αναθεωρημένος Χάρτης Αραβικών Κρατών (2008). (Andrew Byrnes, Marsha A. Freeman, 2012)

«Τρεις φορές πονάει η αγάπη ... όταν σε κόβουν, όταν παντρεύεσαι και όταν γεννάς!»

Αφρικανικό Γνωμικό

Συχνότητα Κλειτοριδεκτομής σε Γυναίκες 18-49 ετών

FEMALE GENITAL MUTILATION

WHERE DOES IT HAPPEN?

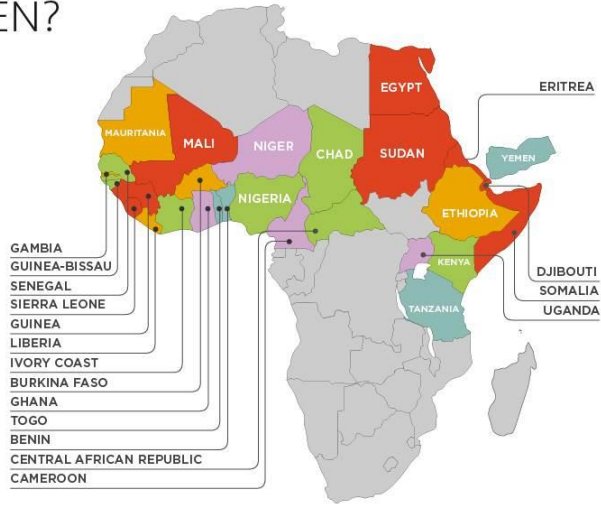
FGM is practised across a swathe of **Africa** and parts of the **Middle East** and **Asia**. It is also found among immigrant communities worldwide.

An estimated **200 million** girls and women have been subjected to FGM.

FGM PREVALENCE IN AFRICA (WOMEN AGED 15-49)

SOURCE: UNICEF

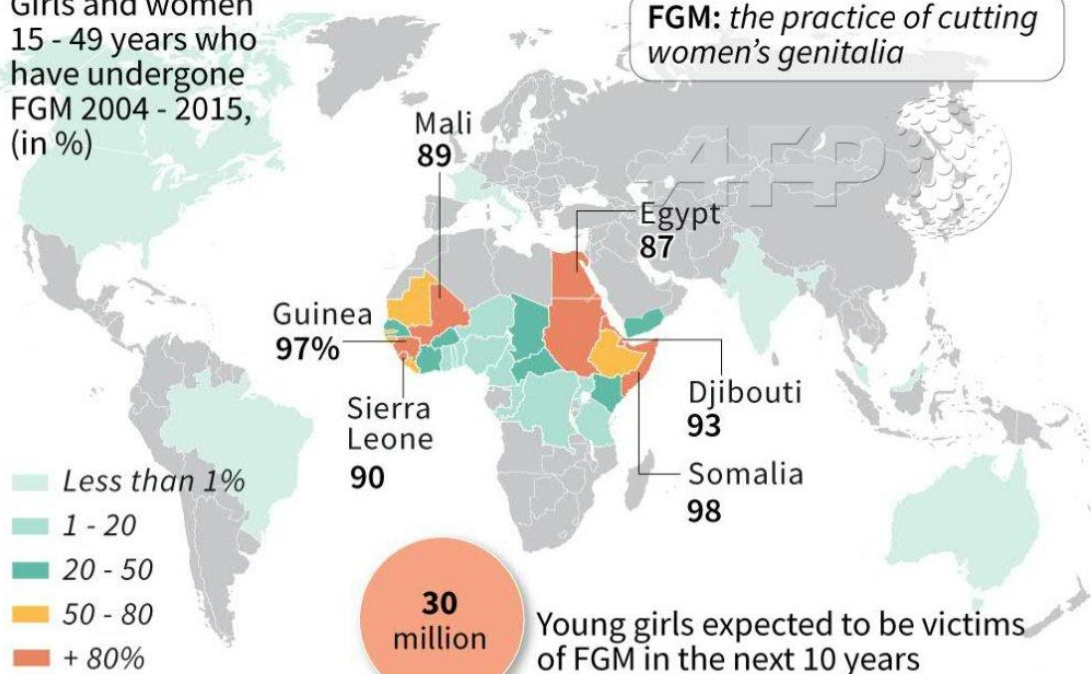

Female genital mutilation

At least 200 million girls and women worldwide have undergone FGM

Girls and women 15 - 49 years who have undergone FGM 2004 - 2015, (in %)

FGM: the practice of cutting women's genitalia

30 million

Young girls expected to be victims of FGM in the next 10 years

Source: UNICEF/OMS

© AFP

Η Κοινωνική Ένταξη των Δικαιούχων Διεθνούς Προστασίας στην Ελλάδα του 21ου αι.

Φιλησία Κεμερλή

Ερευνήτρια στην Ποσειδωνία ΜΚΟ

Απόφοιτη Κοινωνιολογίας & Μεταπτυχιακή του

Παντείου Πανεπιστημίου

Εισαγωγή

Αφορμή για αυτή την εργασία υπήρξε το ενδιαφέρον μου να μελετήσω εις βάθος το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης, διότι συνιστά μία πολύ σημαντική παράμετρο του μεταναστευτικού ζητήματος, υπό την άποψη ότι οι μετανάστες είναι μία διαχρονικά αποκλεισμένη ομάδα. Το επίκεντρο της εργασίας αυτής είναι η κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, δηλαδή τον 21ο αι., μελετώντας το πλαίσιο που διέπει τους μετανάστες ως προς τα κοινωνικά δικαιώματα και την ιθαγένεια, την ευρωπαϊκή και εθνική κοινωνική πολιτική. Τέλος, προτείνονται κάποιες προτάσεις, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της ομαλής ένταξης.

Αρχικά, θα πρέπει να παρουσιάσουμε σύντομα τις εμπλεκόμενες έννοιες. Η κοινωνική ένταξη σχετίζεται με την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών και άλλων ευάλωτων ομάδων στο κοινωνικό σύνολο μίας χώρας. Η Μετανάστευση στις Κοινωνικές Επιστήμες και στο Διεθνές Δίκαιο, ορίζεται ως η μετακίνηση ανθρώπων σε μία χώρα της οποίας δεν έχουν την ιθαγένεια, προκειμένου να εγκατασταθούν εκεί ως μόνιμοι κάτοικοι ή μελλοντικοί πολίτες της χώρας. Η μετανάστευση είναι μια δυναμική διαδικασία, που μεταβάλλεται σε συνάρτηση με τις ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.¹ Σύμφωνα με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, απαραίτητη προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί κάποιο άτομο ως μετανάστης/μετανάστρια αποτελεί η διαβίωση μακριά από τη χώρα γέννησης ή τη χώρα της οποίας έχει την ιθαγένεια, για τουλάχιστον 12 μήνες².

¹“Μετανάστευση”, *El. Wikipedia.Org*, βλ. <https://el.wikipedia.org/wiki/Μετανάστευση>

² “Μεταναστευτική Ορολογία”, *Υπουργείο Μετανάστευσης Και Ασύλου*, βλ.

<http://www.opengov.gr/immigration/?p=798>

Κατά συνέπεια, η έννοια της Μετανάστευσης βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το στοιχείο του χώρου.

Ξεκινώντας μία σύντομη ιστορική αναδρομή είναι κρίσιμο να αναφέρουμε ότι ήδη από τα μέσα του 20ού αιώνα η Ελλάδα υπήρξε χώρα αποστολής μεταναστών. Μετεμφυλιακά, κατά τις δεκαετίες του 1950 και 1960, η μετανάστευση ενός μεγάλου μέρους του εργατικού δυναμικού της χώρας συνέβαλε σημαντικά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας με την μορφή εμβασμάτων. Ενώ, λίγο αργότερα, κατά τις δεκαετίες 1980 και 1990, σημειώθηκε μια μεγάλη επιστροφή Ελλήνων μεταναστών που επέστρεψαν στην πατρίδα, μελών της ελληνικής διασποράς από την Αίγυπτο και αλλού καθώς και πολιτικών προσφύγων από την εποχή του Εμφυλίου. Παράλληλα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα έγινε αποδέκτης μεγάλων μεταναστευτικών ροών κυρίως λόγω της κατάρρευσης του Ανατολικού Μπλοκ και των εμφύλιων πολέμων που ξέσπασαν εκεί την ίδια περίοδο.

Σήμερα, οι αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους στην μετανάστευση είναι μεταξύ άλλων οι διαφορές μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας και η διεθνοποίηση των αγορών, οι δημογραφικές εξελίξεις, οι πολιτικές και περιβαλλοντικές αναταραχές σε διάφορα μέρη του κόσμου.³

Το Νομικό Πλαίσιο στην Ελλάδα

α. Οι μετανάστες ως φορείς κοινωνικών δικαιωμάτων

Συγκεκριμένα, μία από τις μείζονος σημασίας παραμέτρους των πολιτικών κοινωνικής ένταξης των μεταναστών είναι η πρόσβασή τους στις κοινωνικές υπηρεσίες. Σε αυτή την εργασία τίθεται στο επίκεντρο η άποψη ότι σε ένα κοινωνικό κράτος δικαίου και οι μετανάστες εξίσου με τους ιθαγενείς πολίτες πρέπει να απολαμβάνουν των συνταγματικά κατοχυρωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων χωρίς διάκριση. Το Σύνταγμα της χώρας μας κατοχυρώνει μια σειρά από κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη δημόσια παιδεία, το δικαίωμα στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας ή το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση. Γενικά, η βασική ιδέα πίσω από την κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι η κανονικοποίηση ορισμένων κινδύνων, όπως η φτώχεια, προκειμένου να διασφαλίζονται οι στοιχειώδεις ανθρώπινες ανάγκες, οι οποίες αφορούν την επιβίωση του ατόμου και την αξιοπρεπή διαβίωσή του μέσα στην κοινωνία.

³ Α. Μαρούκης, “Οικονομική Μετανάστευση στην Ελλάδα: Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Ένταξη”, Ph.D, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007, σσ. 24 - 26

Ο ρόλος των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι διττός: Α) Επανορθωτικός, με κύριο στόχο την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της αναδιανομής πόρων και εισοδημάτων, Β) Συμμετοχικός, καθώς διασφαλίζουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή κάθε ατόμου στην κοινωνική συμβίωση, προκειμένου να καταστεί ισότιμο μέλος του κοινωνικού συνόλου.¹ Ορισμένα κοινωνικά αγαθά διασφαλίζονται θεσμικά, προκειμένου να παρέχονται από το κράτος στους πολίτες. Προς τον σκοπό αυτό, το κράτος οργανώνει ένα δίκτυο θεσμών και δημόσιων υπηρεσιών, τα δημόσια συστήματα, που στόχος τους αποτελεί η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στους πολίτες, οι οποίες παρέχονται είτε δωρεάν είτε με προνομιακούς όρους. Αν δεν υφίστατο τα δημόσια συστήματα, οι πολίτες θα έπρεπε να αναζητήσουν τις υπηρεσίες αυτές από την ελεύθερη αγορά.⁴

Αναλυτικότερα, η κατανόηση των κατοχυρωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων ως δικαιώματα πρόσβασης σε θεσμούς της παροχικής διοίκησης είναι κρίσιμης σημασίας για τη μελέτη αυτή. Ως δικαιώματα πρόσβασης, τα κοινωνικά δικαιώματα συνεπάγονται την πρόσβαση στους αντίστοιχους θεσμούς και τη λήψη των παρεχόμενων υπηρεσιών. Για την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες κρίσιμη εξέλιξη είναι και η αντίληψη των κοινωνικών δικαιωμάτων ως δικαιωμάτων κοινωνικής συμμετοχής, καθώς από τα πρώτα απορρέουν αξιώσεις κοινωνικής συμμετοχής, όπως είναι η πρόσβαση σε συλλογικά και κοινωνικά αγαθά και κυρίως, η πρόσβαση στους θεσμούς της παροχικής διοίκησης που τα διασφαλίζουν. Υπό την έννοια αυτή, τα συνταγματικά κατοχυρωμένα κοινωνικά δικαιώματα εμπεριέχουν την αξίωση των φορέων τους για ισότιμη και καθολική πρόσβαση στις αντίστοιχες κοινωνικές υπηρεσίες.⁵

Αναλυτικότερα, η κατανόηση των κατοχυρωμένων κοινωνικών δικαιωμάτων ως δικαιώματα πρόσβασης σε θεσμούς της παροχικής διοίκησης είναι κρίσιμης σημασίας για τη μελέτη αυτή. Ως δικαιώματα πρόσβασης, τα κοινωνικά δικαιώματα συνεπάγονται την πρόσβαση στους αντίστοιχους θεσμούς και τη λήψη των παρεχόμενων υπηρεσιών.

⁴ Α. Καϊδατζής, “Κοινωνικά Δικαιώματα, Ιδιότητα Του Πολίτη Και Μετανάστες”, *Constitutionalism.Gr*, 2010, βλ. <https://www.constitutionalism.gr/1622-koinwnika-dikaiwmata-idiotita-toy-politi-kai-metan/>

⁵ Α. Καϊδατζής, “Πώς λειτουργούν τα κοινωνικά δικαιώματα;”, *Syntagma Watch*, 2019, βλ. <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/pos-leitourgoun-ta-koinonika-dikaiomata/>

Για την πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες κρίσιμη εξίσου είναι και η αντίληψη των κοινωνικών δικαιωμάτων ως δικαιωμάτων κοινωνικής συμμετοχής, καθώς από τα πρώτα απορρέουν αξιώσεις κοινωνικής συμμετοχής, όπως είναι η πρόσβαση σε συλλογικά και κοινωνικά αγαθά και κυρίως, η πρόσβαση στους θεσμούς της παροχικής διοίκησης που τα διασφαλίζουν. Υπό την έννοια αυτή, τα συνταγματικά κατοχυρωμένα κοινωνικά δικαιώματα εμπεριέχουν την αξίωση των φορέων τους για ισότιμη και καθολική πρόσβαση στις αντίστοιχες κοινωνικές υπηρεσίες.⁶

Ένα ζήτημα που έχει τεθεί αρκετές φορές στον δημόσιο διάλογο είναι εάν οι μετανάστες είναι φορείς των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ζήτημα που είναι ουσιώδους σημασίας για την ελληνική κοινωνία, εντός της οποίας οι μετανάστες αποτελούν μια πολυάριθμη πληθυσμιακή ομάδα ειδικά μετά από την προσφυγική και μεταναστευτική κρίση του 2015 – 2018. Η θέση που υποστηρίζεται εδώ είναι ότι τα κοινωνικά δικαιώματα στο σύνολό τους πρέπει να γίνονται αντιληπτά ως δικαιώματα των μελών του κοινωνικού συνόλου. Η κατοχύρωσή τους ανάγεται στην προστασία του ‘κοινωνικού ανθρώπου’,⁷ του ανθρώπου ως αυθύπαρκτης οντότητας. Το ελληνικό Σύνταγμα στο άρθρο 25 παρ. 1 αναγνωρίζει τα δικαιώματα του ανθρώπου όχι μόνο ως άτομου, αλλά και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου. Επομένως, πρέπει να θεωρούμε ότι, όπου στις κοινωνικές διατάξεις του Συντάγματος αναφέρεται ο πολίτης, εννοείται ο ‘κοινωνικός πολίτης’ ως μέλος του κοινωνικού γίγνεσθαι και όχι ο έχων την ελληνική ιθαγένεια. Ως μέλος του κοινωνικού συνόλου θεωρείται όποιος διαμένει στην Ελλάδα, «συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας», σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, αναπτύσσοντας κατά συνέπεια ισχυρούς δεσμούς με την χώρα.

Κριτήριο για την αναγνώριση της ιδιότητας αυτής είναι η πραγματική και με κάποια σταθερότητα διαμονή. Πραγματικά, σημείο τομής για τους αλλοδαπούς μετανάστες, αποτελεί η νομιμότητα της διαμονής τους. Οι μετανάστες που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα αποτελούν μέλη του κοινωνικού συνόλου, εφόσον συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, είτε ως εργαζόμενοι ή επαγγελματίες είτε με άλλον τρόπο, υπόκεινται στους ίδιους κοινωνικούς κινδύνους όπως και οι Έλληνες. Κατά συνέπεια, είναι φορείς των κοινωνικών δικαιωμάτων έχοντας ισότιμη αξίωση με τους Έλληνες για πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες.

⁶ Α. Καϊδατζής, “Κοινωνικά Δικαιώματα...”

⁷ Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σσ. 47-48

Νομοθετικές ή κανονιστικές ρυθμίσεις και διοικητικές πρακτικές που περιορίζουν την πρόσβαση των μεταναστών με νόμιμη διαμονή σε κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές είναι ευθέως αντίθετες στο Σύνταγμα.

Ωστόσο, οι αλλοδαποί που στερούνται νόμιμης διαμονής είναι δύσκολο να θεωρηθούν μέλη του κοινωνικού συνόλου, ακόμη κι αν διαβιούν με σταθερότητα στη χώρα. Σύμφωνα με τα άρθρα 5 παρ. 2 και 2 παρ. 1 του Συντάγματος, η απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας όσων βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια και ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι και για τους αλλοδαπούς χωρίς νόμιμη διαμονή απαιτείται η αναγνώριση του δικαιώματος στη πρόσβαση τουλάχιστον σε εκείνες τις υπηρεσίες που έχουν ως απόρροια την προστασία της ζωής και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, όπως η υγειονομική και η προνοιακή βοήθεια. Καθεστώς που, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε, θα έπρεπε να ισχύει και για την ιατρική κάλυψη των προσφύγων χωρίς εξαιρέσεις.

Βέβαια, δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι τα δικαιώματα γίνονται κατανοητά μέσα από τις υποχρεώσεις που τα συνοδεύουν· άποψη που επαληθεύεται από το αρ. 4 παρ. 2 του Συντάγματος ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις ως προς το κράτος. Η διάταξη του νόμου φαίνεται να δεσμεύει μόνο τα άτομα που έχουν ελληνική ιθαγένεια, ωστόσο κάτι τέτοιο φαίνεται να μην ισχύει. Μάλλον συνιστά εναπομείναν κατάλοιπο, που καλό θα ήταν να τροποποιηθεί, εφόσον πλέον στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης δεν κατοικούν μόνο Έλληνες στη χώρα. Στην περίπτωση της φορολογίας στη χώρα μας, που συνιστά την κατ' εξοχήν υποχρέωση των πολιτών, η ιθαγένεια δεν συνιστά κριτήριο. Αντίθετα, κριτήριο για την φορολόγηση συνιστά το εισόδημα από νόμιμη εργασία, το οποίο δηλώνεται και εναπόκειται στη νόμιμη φορολόγηση και τις προβλεπόμενες ασφαλιστικές εισφορές. Ειδικότερα, όσον αφορά τις κοινωνικοασφαλιστικές παροχές ανταποδοτικού χαρακτήρα, η πρόσβαση σε αυτές πρέπει να αναγνωρίζεται και στους παράνομα ευρισκόμενους στη χώρα μετανάστες, εφόσον παρέχουν εργασία. Ειδάλλως, θα υποχρεούνταν σε κρατήσεις, χωρίς όμως να δικαιούνται οποιασδήποτε φύσεως ασφαλιστική αντιπαροχή.⁸

⁸A. Καϊδατζής, “Κοινωνικά Δικαιώματα...”

Είναι σίγουρο πως το θεσμικό πλαίσιο διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, ωστόσο η έννοια της υποχρέωσης απέναντι στο κράτος παραμένει ίδια ανεξάρτητα από το κράτος στο οποίο αναφερόμαστε. Πιθανόν, οι υποχρεώσεις να διαφέρουν μεταξύ των χωρών, αλλά ο πυρήνας της έννοιας της υποχρέωσης απέναντι στο κράτος υφίσταται σχεδόν παντού.

B. Το ζήτημα της Ιθαγένειας

Μιλώντας για το νομικό πλαίσιο της χώρας μας και για την προστασία μεταναστών από τα κοινωνικά δικαιώματα έχοντας, παράλληλα, και το δικαίωμα πρόσβασης στα δημόσια συστήματα δεν είναι δυνατόν να εκλείπει η συζήτηση για την ελληνική ιθαγένεια. Ο όρος «ιθαγένεια» αναφέρεται στη νομική σχέση μεταξύ ενός ατόμου και ενός συγκεκριμένου κράτους, βάσει της οποίας αναγνωρίζεται η πλήρης νομική ενσωμάτωση του ατόμου αυτού στην πολιτική εκείνη κοινότητα που αυτό-οργανώνεται ως κράτος. Η κτήση της ιθαγένειας συνεπάγεται την απόλαυση των πολιτικών δικαιωμάτων που προβλέπονται στο Σύνταγμα, δίνοντας την ευκαιρία στους μετανάστες που κατά κύριο λόγο έχουν σκοπό να διαμείνουν στη χώρα μας να εκφράσουν τη γνώμη τους για το κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι της χώρας μέσω της ψήφου τους, αποτελώντας την απόδειξη της ένταξής τους.

Οι προϋποθέσεις κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας ρυθμίζονται από τον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας. Ο Κώδικας προβλέπει έξι τρόπους κτήσης της ιθαγένειας. Αναλυτικότερα, στον νόμο 4332/2015, που βρίσκονται οι τελευταίες τροποποιήσεις, προβλέπεται ότι η ιθαγένεια αποκτάται είτε με την γέννηση από Έλληνα γονέα είτε με τη γέννηση στο ελληνικό έδαφος, εφόσον δεν υφίσταται δικαίωμα κτήσης άλλης ιθαγένειας. Επιπροσθέτως, η ιθαγένεια αποκτάται με την αναγνώριση πατρότητας, εφόσον το τέκνο κατά τον χρόνο της αναγνώρισης είναι ανήλικο. Η κτήση της ιθαγένειας προβλέπεται και για τις περιπτώσεις αλλοδαπών, που υιοθετούνται πριν την ενηλικίωσή τους ως τέκνα Έλληνα πολίτη· γίνονται Έλληνες από το χρόνο της υιοθεσίας. Η ιθαγένεια δίνεται και με την κατάταξη στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, ρύθμιση που συμβάλλει στην κτήση της ιθαγένειας από ομογενείς, που διατηρούσαν μέχρι πρότινος την ιθαγένεια του κράτους, που διέμεναν και επιθυμούν πλέον να αποκτήσουν και την ελληνική.

Τέλος, υφίστανται νομοθετικές ρυθμίσεις και για την κτήση της ιθαγένειας από αλλοδαπούς.

Υπάρχει η διαδικασία της δήλωσης-αίτησης για τέκνα αλλοδαπών, που έχουν φοιτήσει αρκετές τάξεις πρωτοβάθμιας ή και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ελληνικό σχολείο με συνεχή και νόμιμη διαμονή, αλλά και για ενήλικους αλλοδαπούς με νόμιμη και μόνιμη διαμονή, που διαθέτουν απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα και είναι απόφοιτος Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ.⁹ Υφίσταται και αυτή της πολιτογράφησης για τους ενήλικους, που γνωρίζουν επαρκώς την ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία και γεωγραφία, τον ελληνικό πολιτισμό και τις συνήθειες του ελληνικού λαού και έχουν ενταχθεί ομαλά στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας.¹⁰

Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι η κτήση της ιθαγένειας παίζει καθοριστικό ρόλο για την ουσιώδη ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία, καθώς τους δίνεται η ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι· υπό την έννοια ότι δύνανται να συμμετέχουν ως ισότιμα μέλη της ελληνικής κοινωνίας στην εκλογική διαδικασία. Παράλληλα, θεσμικά και νομικά, ως ισότιμα πλέον μέλη της κοινωνίας δεν υφίστανται καμίας μορφής διάκρισης, εφόσον στον όρο του «Πολίτη» εμπεριέχεται «μία έννοια ενσωμάτωσης ως προς εκείνους που εντάσσονται και μια έννοια αποκλεισμού ως προς εκείνους που μένουν απ' έξω. Η ενσωμάτωση ενός πολίτη στην πολιτική κοινότητα του παρέχει αυτομάτως μια πλεονεκτική θέση έναντι των υπολοίπων και ως εκ τούτου η ιδιότητα του πολίτη είναι προνομιακή, ενώ ως προς τη διάσταση του αποκλεισμού είναι καθεστώς ανισωτικό.»¹¹

Αναλυτικότερα, ο θεσμός του Πολίτη διακρίνεται σε 3 διαστάσεις βάσει του περιεχομένου της έννοιας: στην τυπική, την ουσιαστική και τη συναισθηματική και περιλαμβάνουν δικαιώματα, καθήκοντα, συμμετοχή και ταυτότητα. Συγκεκριμένα, η τυπική αναφέρεται στην ιδιότητα του μέλους, που απονέμεται στον πολίτη, συνοδευόμενη από τα συνακόλουθα δικαιώματα και υποχρεώσεις έχοντας ως σκοπό αφ' ενός να εντάσσει στην κοινότητα τα άτομα που

⁹Νόμος 4332/2015, *Τροποποίηση Διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ Α' 76/9-7-2015), (βλ. Παράρτημα).

¹⁰Νόμος 4735/2020, *Τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας, νέο πλαίσιο επιλογής διοικήσεων στον δημόσιο τομέα, ρύθμιση οργανωτικών θεμάτων της Γενικής Γραμματείας Ιθαγένειας και της Γενικής Γραμματείας Ανθρώπινου Δυναμικού Δημόσιου Τομέα του Υπουργείου Εσωτερικών, ρυθμίσεις για την αναπτυξιακή προοπτική και την εύρυθμη λειτουργία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 197/Α/12-10-2020), (βλ. Παράρτημα).

¹¹Δ. Καλογιάννης, “Η Ιδιότητα Του Πολίτη από την Αρχαιότητα έως τη Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Εκδοχή

της: *Ιστορική Εξέλιξη, Χωροχρονικές Εκφάνσεις Και Συνοδευτικές Αξίες*”, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 41, 2013, σ. 143

πληρούν τις προϋποθέσεις και αφ' ετέρου να αποκλείει εκείνα που δεν φέρουν τα επιθυμητά χαρακτηριστικά· η ουσιαστική διάσταση αναφέρεται στα πολιτικά δικαιώματα και στα δικαιώματα ενεργής συμμετοχής του πολίτη· τέλος, η συναισθηματική διάσταση αναφέρεται στην κοινωνικοψυχολογική επίδραση της αναγνώρισης του ατόμου ως μέλους της εθνικής κοινότητας από το κράτος και στην αίσθηση του ανήκειν, που πηγάζει από αυτή την αναγνώριση. Συνεπώς, η έννοια του «Πολίτη» είναι αλληλένδετη με την ταυτότητα, εφόσον είτε η ένταξη είτε ο αποκλεισμός από μια εθνική κοινότητα κατασκευάζει και συντηρεί ταυτότητες.¹²

Ευρωπαϊκή και Εθνική Κοινωνική Πολιτική

Α. «ΕΥΡΩΠΗ 2020» και Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω της πολιτικής συνοχής της προσπαθεί διαχρονικά να ενισχύει την κοινωνική ένταξη για ευάλωτες ομάδες, μεταξύ άλλων, τους μετανάστες. Πρόσφατα, ήταν μια από τις έντεκα προτεραιότητες της πολιτικής συνοχής «ΕΥΡΩΠΗ 2020» για την περίοδο 2014-2020. Συγκεκριμένα, η πολιτική αυτή είχε ως στόχο να απαλλάξει τουλάχιστον 20 εκατομμύρια ανθρώπους από τον κίνδυνο της φτώχειας. Η δέσμη των κοινωνικών επενδύσεων, που υιοθετήθηκε το 2013, περιελάμβανε αδρομερώς τις μεταρρυθμίσεις που κρίνονται απαραίτητες για τα κράτη - μέλη, προκειμένου να εξασφαλίσουν πιο επαρκείς και βιώσιμες πολιτικές για την κοινωνία, διαμέσου της επένδυσης στις δεξιότητες και τις γνώσεις των ατόμων.

Επιπροσθέτως, είναι λογικό για την ενσωμάτωση των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων ατόμων να απαιτούνται συνεκτικές και πολυδιάστατες προσεγγίσεις, οι οποίες υποστηρίζονται από τα διάφορα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, συμπληρώνοντας τους εθνικούς πόρους. Οι πολύπλοκες αυτές προσεγγίσεις εφαρμόζονται με συνέπεια για τις μεταρρυθμίσεις, που αφορούν στα συστήματα κοινωνικής προστασίας. Κατά το 2014-2020, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) ήταν το κύριο ταμείο πολιτικής συνοχής που υποστήριζε την κοινωνική ένταξη. Εκτός από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) υποστήριζε τη συμμετοχή των μειονεκτουσών ομάδων μέσω διαφόρων μέτρων επενδύοντας στην

¹²Στο ίδιο σσ. 154 - 155

υγεία και τις κοινωνικές υποδομές συνεισφέροντας όχι μόνο στην εθνική, περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη, αλλά και εξαλείφοντας συγχρόνως τις ανισότητες, όσον αφορά την κατάσταση της υγείας. Παράλληλα, προωθούσαν την κοινωνική ένταξη μέσω της βελτιωμένης πρόσβασης στις κοινωνικές, πολιτιστικές και ψυχαγωγικές υπηρεσίες και τις κοινοτικές υπηρεσίες. Τέλος, υποστήριζαν τη φυσική, οικονομική και κοινωνική αναγέννηση των υποβαθμισμένων κοινοτήτων στις αστικές και αγροτικές περιοχές, ενώ παρείχαν και υποστήριξη για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, επενδύοντας στο πλαίσιο των στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης της Κοινότητας.¹³

Σε εθνικό επίπεδο, η Στρατηγική «ΕΥΡΩΠΗ 2020» αποτέλεσε τη βάση για την εκπόνηση και κατάρτιση ενός σχεδίου Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για την Κοινωνική Ένταξη το 2014. Η Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης καθιέρωνε ένα κοινό πλαίσιο αρχών για τον συντονισμό, την παρακολούθηση και την τελική αξιολόγηση των παρεμβάσεων σχετικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων σε όλα τα επίπεδα. Επιπροσθέτως, κατέτασσε τις μεταρρυθμιστικές προτεραιότητες ως προς την κοινωνική προστασία επί τη βάσει των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής 2020 για μία ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς.¹⁴

Η Στρατηγική αυτή της Κοινωνικής Ένταξης καθόριζε τα πεδία αξιοποίησης του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης (νέο ΕΣΠΑ) για την χρονική περίοδο 2014-2020 στοχεύοντας στην ένταξη και την καταπολέμηση της φτώχειας. Η Στρατηγική αυτή προσπάθησε να ενδυναμώσει το Κοινωνικό Κράτος σε περιόδους δημοσιονομικής ύφεσης. Η υιοθέτηση της στρατηγικής αυτής αποτέλεσε μία αποφασιστική παρέμβαση για την αναπτυξιακά προσανατολισμένη μεταρρύθμιση του υπολειμματικού μοντέλου κοινωνικής προστασίας.

Η «ΕΥΡΩΠΗ 2020» προέβλεπε για την προώθηση του Θεματικού Στόχου 9 «Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της καταπολέμησης της φτώχειας και κάθε διάκρισης» κονδύλια,

¹³ “Κοινωνική Ένταξη”, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2010, βλ. https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/social-inclusion/

¹⁴ Γενική Γραμματεία Διαφάνειας Και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, “*Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη*”, 2014, σ. 6

που ανέρχονταν στο 6,5% της συνολικής Ενωσιακής Συνδρομής μέσω των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων. Πιο συγκεκριμένα, ο θεματικός Στόχος 9 ενέτασσε δράσεις που θα υλοποιούνταν στο πλαίσιο των 13 Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης 2014-2020. Οι ανάγκες για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού θα αντιμετωπίζονταν με ορισμένες επενδυτικές προτεραιότητες, που θα ιεραρχούνταν από τις Περιφέρειες βάσει των τοπικών τους ιδιαιτεροτήτων και αναπτυξιακών αναγκών. Επιπλέον, για την ιεράρχηση των αναγκών αυτών δινόταν βάση και στις κατευθύνσεις των αντίστοιχων εθνικών και περιφερειακών στρατηγικών, όπως επί παραδείγματι οι ενεργές πολιτικές ένταξης με στόχο τη βελτίωση των ευκαιριών απασχόλησης. Αυτές οι πολιτικές είχαν ως στόχο την ενσωμάτωση περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, όπως οι μετανάστες, οι Ρομά, οι άστεγοι, οι αιτούντες άσυλο, οι πρόσφυγες, κλπ. Ο στόχος αυτός παρουσίαζε εν γένει πολιτικές για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Τέλος, σημαντική ήταν και η προώθηση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων, καθώς θα μπορούσαν οι παραπάνω ευάλωτες ομάδες να ενταχθούν σταδιακά και ομαλά στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα την αισθητή βελτίωση της πρόσβασής τους σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης και των κοινωνικών υπηρεσιών κοινής ωφέλειας.¹⁵

Εντούτοις, γεννώνται πολλά ερωτηματικά τόσο σε ενωσιακό όσο και σε εθνικό επίπεδο ως προς την πραγματική εφαρμογή και υλοποίηση των πρακτικών αυτών, καθώς παρατηρείται πως καμία ουσιαστική αλλαγή και βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των προαναφερθέντων ευάλωτων ομάδων δεν επετεύχθη μετά τα 2 αυτά κείμενα εργασίας. Φαίνεται πως αυτά τα σχέδια δράσης δημιουργούνται πίσω από “κλειστές πόρτες” και παραμένουν εκεί.

¹⁵ Στο ίδιο, σσ. 99 - 100

B. Νέα Πολιτική Συνοχής για την περίοδο 2021-2027

Μετά το παραπάνω ευρωπαϊκό στρατηγικό πλαίσιο δράσης, ακολουθεί και η Νέα Πολιτική Συνοχής (New Cohesion Policy) για την επόμενη χρονική περίοδο 2021-2027. Βέβαια, με την πολιτική συμφωνία μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών να εκκρεμεί ως προς τη τελική έγκριση των νομικών κειμένων, υφίστανται πληροφορίες μόνο στην επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μεταξύ άλλων, στόχος της Νέας Πολιτικής Συνοχής για την επόμενη περίοδο συνιστά μία πιο κοινωνική Ευρώπη, που θα παρέχει στον ευρωπαϊκό πυλώνα των κοινωνικών δικαιωμάτων την υποστήριξη της ποιότητας, την εκπαίδευση, τις δεξιότητες, την κοινωνική ένταξη και την ισότιμη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.

Η πολιτική συνοχής συνεχίζει να επενδύει σε όλες τις περιφέρειες, λιγότερο ανεπτυγμένες, μεταβατικές, πιο ανεπτυγμένες. Στη μέθοδο κατανομής των κεφαλαίων, μολονότι βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, προστίθενται νέα κριτήρια· η ανεργία των νέων, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, η κλιματική αλλαγή και η υποδοχή και η ένταξη των μεταναστών είναι μερικά από αυτά, προκειμένου να αντικατοπτρίζουν καλύτερα την πραγματικότητα στο ενωσιακό έδαφος. Για μία Ευρώπη πολύ πιο κοντά στους πολίτες, πρέπει να δοθεί περισσότερη έμφαση στην καλύτερη επικοινωνία των θετικών αποτελεσμάτων της Πολιτικής Συνοχής. Τα κράτη μέλη και οι περιφέρειες έχουν ενισχύσει τις απαιτήσεις όσον αφορά την επικοινωνία, όπως η οργάνωση των εκδηλώσεων για το άνοιγμα μεγάλων έργων που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την ανάπτυξη σχεδίων κοινωνικών μέσων ενημέρωσης.¹⁶

¹⁶“Νέα Πολιτική Συνοχής”, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, βλ. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/

A. Θεωρητικές προσεγγίσεις

«Σύμφωνα με το μοντέλο των Park και Burgess (1921) ομάδες με διαφορετική εθνική προέλευση (μετανάστες) διανύουν τρεις μακροχρόνιες επικοινωνιακές φάσεις, οι οποίες (κάποτε) οδηγούν στην αφομοίωσή τους (τέταρτη φάση) στην κοινωνία υποδοχής. Η πρώτη φάση της επαφής που ορίζεται ως φάση γνωριμίας και προσανατολισμού στην κοινωνία υποδοχής, συντελείται σε ατομικό επίπεδο από την πλευρά των σχετικά απομονωμένων ακόμη μεταναστών. Στη δεύτερη φάση ακολουθεί ανταγωνισμός και σύγκρουση με τον αυτόχθονα πληθυσμό για τα ευρισκόμενα σε ανεπάρκεια αγαθά (κατοικίες, θέσεις εργασίας), ενώ παράλληλα εντείνεται η ομαδοποίηση των μεταναστών με βάση τα εθνικά κριτήρια και τη δημιουργία εθνοτικών κοινοτήτων. Στην τρίτη φάση ακολουθεί μία βραδεία αλλά συνεχής προσαρμογή των ανταγωνιστικών ομάδων, των οργανώσεών τους και του διαχωρισμού των συμφερόντων τους, αφού και στο εσωτερικό της εθνοτικής μειονότητας συνεχίζεται η διαδικασία της εξομοίωσης. Αυτή ολοκληρώνεται κατά την τέταρτη και τελευταία φάση με την αφομοίωση στην οποία χάνεται τελικά και η εθνική διάσταση (εθνοτικός διαχωρισμός και εθνική ταυτότητα)».¹⁷

Για τους Park και Burgess, η αφομοίωση συνιστά ένα αναπόφευκτο φαινόμενο, που επέρχεται ανεξαρτήτως του χρόνου και των κοινωνικών προϋποθέσεων στην κοινωνία υποδοχής. Η κινητήριος δύναμη για την ένταξη φαίνεται να είναι ο ανταγωνισμός ως συστατικό στοιχείο κάθε κοινωνίας, που δεν προϋποθέτει την επαφή των ομάδων μεταξύ τους. Μετά τη σύγκρουση επέρχεται μία μακροχρόνια διαδικασία προσαρμογής που οδηγεί στην αφομοίωση. Αυτή ορίζεται ως διαδικασία αλληλοδιείσδυσης και συγχώνευσης, κατά τη διάρκεια της οποίας άτομα και ομάδες αποκτούν συλλογικές μνήμες, αισθήματα και στάσεις άλλων ατόμων και ενσωματώνονται με αυτούς σε μια κοινή πολιτισμική ζωή. Οι Park και Burgess υπήρξαν ιδρυτές της Σχολής του Σικάγου και καθιέρωσαν τα μοντέλα αυτά γνωστά και ως «race relations cycles» ως τις πρώτες θεωρητικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις για την ένταξη των μεταναστών στις κοινωνίες υποδοχής και την αντιλαμβάνονται ως μία συνεχή διαδικασία, με σαφή στοχοθεσία και αδιαφανή συνέχεια πράξεων.¹⁸

¹⁷ Α. Σταυρινούδη, «Πολιτικές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Ελλάδα και στην Ευρώπη», Ph.D, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007, σ. 56

¹⁸ Στο ίδιο, σσ. 56 - 57

Η ένταξη των μεταναστών συνιστά καθήκον ενός σύγχρονου δημοκρατικού κράτους. Το κράτος πρέπει να υποδέχεται τους μετανάστες οργανωμένα και να εξασφαλίζει από τις πρώτες κιόλας ώρες παραμονής τους εντός της χώρας ένα ελάχιστο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης, προκειμένου να μην υφίστανται συνθήκες εξαθλίωσης. Εντούτοις, εκτός από τις συνθήκες διαβίωσης η Πολιτεία απαιτείται να μεριμνά και για την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, ώστε να αναλάβει δράση με ένα καλά οργανωμένο πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης, το οποίο θα είναι πολυδιάστατο και θα αγγίζει ένα σύνολο από τομείς, προκειμένου να θεραπεύσει τις παθογένειες που παρατηρούνται ως προς την ένταξη. Εντούτοις, μέχρι πρότινος δεν έχει υπάρξει κάποιο ενταξιακό πρόγραμμα μεταναστών, που να καλύπτει τις ανάγκες τους για διαρκή κοινωνική εμπειρία. Στο γεγονός αυτό συνέτεινε και η πανδημία COVID-19, που επέβαλε μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης από τον κοινωνικό χώρο. Παρακάτω προτείνονται κάποια μέτρα που θα ενισχύσουν την ένταξη τους.

α. Εργασιακός τομέας

Αρχικά, ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στην ένταξη των μεταναστών είναι η συμμετοχή των ατόμων στην αγορά εργασίας επί ίσοις όροις. Πιο συγκεκριμένα, το νομικό και εργασιακό καθεστώς πρέπει σαφώς να προσαρμοστεί στις νέες αυτές απαιτήσεις και να προστατεύει τους εργαζόμενους μετανάστες μέσω του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου, προκειμένου αφ' ενός να μην θίγονται τα συμφέροντά τους και να διαβιώνουν με αξιοπρέπεια και αφ' ετέρου να υπάρχει ενότητα μεταξύ των εργαζομένων. Είναι αρκετές οι φορές που στον δημόσιο διάλογο ακούγεται το επιχείρημα ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την ανεργία των νέων στην Ελλάδα, αφού είναι φθηνό εργατικό δυναμικό. Αυτό το επιχείρημα αποτελεί αιτία διχασμού της κοινωνίας και κατά το πρόσφατο παρελθόν συνέβαλε αφ' ενός στην άνοδο της Χρυσής Αυγής, ενός ακροδεξιού πολιτικού κόμματος και πρόσφατα καταδικασμένης εγκληματικής οργάνωσης, και αφ' ετέρου συνέβαλε στην είσοδό της στο ελληνικό και ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Σαφώς, απαιτείται θεσμική προστασία απέναντι στα εργασιακά δικαιώματα κυρίως σε ό,τι αφορά τον μισθό, προκειμένου να αποφευχθεί όχι μόνο η ρητορική μίσους αλλά και η φτώχεια.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι χώροι εργασίας είναι και σημαντικό μέσο κοινωνικοποίησης. Τα άτομα καθώς εργάζονται παράλληλα κοινωνικοποιούνται. Οι εργαζόμενοι σε έναν χώρο τείνουν να αλληλεπιδρούν και να ανταλλάζουν απόψεις, ήθη και έθιμα, με συνέπεια και οι εργαζόμενοι μετανάστες να μαθαίνουν τα ήθη και τα έθιμα της χώρας που διαμένουν και σταδιακά να γίνονται ισότιμα μέλη του κοινωνικού συνόλου.

Οι εργαζόμενοι μετανάστες αποτελούν σημαντικό μέρος της αγοράς εργασίας και ως επί το πλείστον απασχολούνται στον κατασκευαστικό τομέα, τον τουρισμό, την αγροτική οικονομία και τις οικιακές υπηρεσίες· τομείς, στους οποίους εύκολα λειτουργούν παραοικονομικές πρακτικές. Αρχικά, η εισροή τους έχει αναζωογονήσει δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά αρκετές επαρχιακές περιοχές της Ελλάδας, οι οποίες είχαν ερημωθεί εξαιτίας της αστυφιλίας που γνώρισε μεταπολεμικά η Ελλάδα.¹⁹

β. Εκπαίδευση - Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει με όλα τα μέσα κοινωνικοποίησης, για αυτό τον λόγο είναι πολύ σημαντικό και τα παιδιά, οι μετανάστες «δεύτερης γενιάς» αλλά και τα προσφάτως εισερχόμενα, να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία· μέσω της διαζώσης διδασκαλίας στο σχολικό περιβάλλον τα παιδιά επικοινωνούν μεταξύ τους κάνοντας φίλιες, ενώ παράλληλα διδάσκονται όλα εκείνα τα απαραίτητα μαθήματα για τη διαβίωσή τους, μεταξύ άλλων τη γλώσσα μας. Με τον όρο μετανάστης “δεύτερης γενιάς” νοείται «το άτομο που έχει τουλάχιστον έναν γονέα υπήκοο τρίτης χώρας που είτε γεννήθηκε στην Ελλάδα είτε έχει μεταναστεύσει σε αυτή σε μικρή ηλικία, διαμένει νόμιμα στη χώρα μας χωρίς ελληνική ιθαγένεια και έχει ενταχθεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα».²⁰

Βέβαια, στο παρόν ελληνικό Σύνταγμα στο άρθρο 16 παρ. 2, τη διάταξη για τη δωρεάν παιδεία, αναφέρονται ως σκοποί του δικαιώματος η «αγωγή των Ελλήνων» και η «ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης» ως εναπομείναντα κατάλοιπα μίας συντηρητικής εποχής. Αντίθετα, οι αρχές του κοινωνικού κράτους δικαίου και των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου, όπως το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, υπερέχουν του εγχώριου δικαίου επιβάλλοντας τη διασφάλιση της δωρεάν βασικής υποχρεωτικής εκπαίδευσης για κάθε παιδί που βρίσκεται στη νόμιμη σχολική ηλικία. Το κράτος μας οφείλει να σέβεται και να τηρεί το Διεθνές Δίκαιο και, κατά συνέπεια, κάθε παιδί που τυγχάνει να βρίσκεται στην Ελλάδα, ακόμη κι αν είναι τέκνο αλλοδαπών που στερείται νόμιμης διαμονής, έχει δικαίωμα να φοιτήσει στην υποχρεωτική εκπαίδευση.²¹

Η Πολιτεία, προκειμένου να αντιμετωπίσει επιτυχώς την πρόκληση της εκπαίδευσης των μεταναστών, πρέπει να δώσει έμφαση στην διαπολιτισμική εκπαίδευση.

¹⁹ Μαρούκης, “Οικονομική Μετανάστευση στην Ελλάδα: Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Ενταξη”, σ. 26

²⁰ “Μεταναστευτική ορολογία”, Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, βλ. <http://www.opengov.gr/immigration/?p=798>

²¹ Α. Καϊδατζής, “Κοινωνικά Δικαιώματα...”

Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ορίζεται ως ένα συνεκτικό σύνολο αρχών, αντιλήψεων και πρακτικών που σχετίζονται με την κατασκευή σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων.²² Η βασική στόχευση της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης είναι οι πολιτισμικές, εθνικές, γλωσσικές, θρησκευτικές ή άλλες διαφορές ανάμεσα στους μαθητές να μην αποτελούν παράγοντες αρνητικής διάκρισης, ανισότητας και κοινωνικού αποκλεισμού αλλά, αντίθετα, να συμβάλλουν στην αλληλοκατανόηση, τον αμοιβαίο σεβασμό, την ανεκτικότητα, την αποδοχή και τον εμπλουτισμό των γνώσεων και της εμπειρίας των νεότερων γενεών.²³ Το ελληνικό Σχολείο απαιτείται να ακολουθήσει τις μεταβολές ενός σύγχρονου εξελισσόμενου κόσμου και τις ανάγκες της παγκοσμιοποίησης, που έχει καταστήσει ευκολότερη τη μετακίνηση πληθυσμών και που πλέον δεν είναι δεσμευτικό σε ένα σχολείο να φοιτούν αποκλειστικά ιθαγενή παιδιά.

Αντίθετα, το σχολείο οφείλει να είναι το σημείο εκείνο, όπου οι νέοι, ανεξαρτήτως προέλευσης και καταβολών, θα μάθουν να συμβιώνουν. Το σχολείο οφείλει να είναι ο χώρος που εντάσσει, σεβόμενο την ιδιαιτερότητα του καθενός, αλλά συμβάλλοντας, παράλληλα, «στην υιοθέτηση κοινών οικουμενικών αξιών, διαπολιτισμικών επικοινωνιακών δεξιοτήτων και την εμπέδωση ενός κλίματος αλληλεγγύης, σεβασμού και συνεργατικότητας».²⁴ Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θεωρεί ότι η διαφορετικότητα αποτελεί ευκαιρία και όχι μειονέκτημα. Εντός αυτής της διαπολιτισμικής αντίληψης θεωρείται ότι η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να είναι μία διαδικασία αδιάλειπτης αλληλεπίδρασης και το μάθημα να δίνει τη δυνατότητα ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων. Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, υπό αυτή την έννοια, πρέπει να διαπνέει το σχολικό πρόγραμμα και τη λειτουργία του σχολείου συνολικά και να διευρύνει τους υφιστάμενους εκπαιδευτικούς σκοπούς και στόχους του σχολείου.²⁵ Η διδασκαλία των μαθημάτων απαιτείται να ενέχει ανθρωποκεντρικό και όχι «εθνοκεντρικό» χαρακτήρα συμβάλλοντας στην δημιουργία αλληλεγγύης μεταξύ των προερχόμενων μαθητών από διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα.

²²Νόμος 4415/2016, άρθρο 20, *Ρυθμίσεις για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις*, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 159/Α/6-9-2016)

²³“Διαπολιτισμική Εκπαίδευση”, *Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων*, βλ. <http://www.opengov.gr/ypepth/?p=3148>

²⁴ Γ. Νικολάου, “Ετερότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση μέσα από το πρίσμα της κριτικής θεωρίας: το Σχολείο της Ένταξης, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τ. 9, 2007, σ. 80

²⁵“Διαπολιτισμική Εκπαίδευση”, ο.π.

Το σχολείο οφείλει να διδάσκει ότι οι πολιτισμοί των χωρών προέλευσης των αλλοδαπών μαθητών, είναι ισότιμοι και στοχεύει στο να προετοιμάσει τους μαθητές για να ζήσουν σε μια Διαπολιτισμική κοινωνία.²⁶

Είναι αξιοσημείωτη, ωστόσο, η προσπάθεια ένταξης προσφυγοπαίδων έως 15 ετών στο εκπαιδευτικό μας σύστημα ένεκα και της προσφυγικής – μεταναστευτικής κρίσης των προηγούμενων χρόνων. Πιο αναλυτικά, αντικείμενο της δράσης αποτελούσε η ένταξη των παιδιών πολιτών τρίτων χωρών στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας με στόχο την ομαλή ένταξη των παιδιών στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο χωρίς διακρίσεις. Η εκπαίδευση στοχεύει κυρίως στην εκμάθηση της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας και της οργάνωσης διάφορων εκπαιδευτικών παρεμβάσεων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Ο προϋπολογισμός της συγκεκριμένης δράσης ανήρχετο στο ποσό των 17.998.204,63 ευρώ, ενώ η συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιστοιχούσε στο 75% του ποσού και συγχρηματοδοτούνταν από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης.²⁷

²⁶Π. Γεωργογιάννης (επιμ.), “Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Μετανάστευση – Διαχείριση Συγκρούσεων και Παιδαγωγική της Δημοκρατίας”, 12ο Διεθνές Συνέδριο, Πάτρα 2009, σσ. 312 - 313

²⁷“Ένταξη Προσφυγοπαίδων, Ηλικίας Έως 15 Ετών, Στο Εκπαιδευτικό Σύστημα – Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Τομέα Παιδείας”, *Eriteliki.Minedu.Gov.Gr.*, 2017
<https://www.epiteliki.minedu.gov.gr/?p=1252&lang=el>.

Εικόνα 1: Η φωτογραφία της δράσης

Ωστόσο, αυτή η δράση δεν έλαβε τις μαζικές διαστάσεις που έπρεπε να λάβει μία τέτοιου χαρακτήρα δράση και δεν είχε και την αναμενόμενη συνέχεια. Εν κατακλείδι, μολονότι η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως χώρα μετανάστευσης, αργεί να πράξει τα απαραίτητα στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, πολλώ δε μάλλον στην ένταξη των ανθρώπων αυτών. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι άργησε πιο πολύ από όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης που έγιναν αποδέκτες του μεταναστευτικού κύματος στις αρχές του 1990 να εκκινήσει την διαδικασία καταγραφής και νομιμοποίησης των μεταναστών,²⁸ με αποτέλεσμα να δημιουργείται η Υπηρεσία Ασύλου μόλις το 2013, στον απόηχο των συγκρούσεων της «Αραβικής Άνοιξης».

²⁸Μαρούκης ο.π., σ. 26

Επίλογος

Ύστερα από την ανάλυση των ανωτέρω μπορούμε να συνάγουμε τα ακόλουθα συμπεράσματα για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα. Είναι φανερό πως, μολονότι η ένταξη των μεταναστών συχνά περιλαμβάνεται ως στόχος διάφορων πολιτικών σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, η στόχευση αυτή δεν πραγματοποιείται. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι δεν υφίσταται κανένα ενταξιακό πρόγραμμα ούτε εγχώρια ούτε ευρωπαϊκά. Κατά καιρούς έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες, οι οποίες βέβαια δεν απέδωσαν ούτε τα ελάχιστα, γεγονός που επιβεβαιώνει αφ' ενός την ευαλωτότητα των ανθρώπων αυτών και αφ' ετέρου την αδιαφορία του κρατικού μηχανισμού για την κοινωνική ομάδα των μεταναστών.

Άμα τη εμφανίσει των μεταναστευτικών ροών προς τη χώρα μας, ήδη από τις αρχές του 1990 θα έπρεπε να υπάρξει ένα συντονισμένο ενταξιακό πρόγραμμα, που θα σέβεται την πολυπολιτισμικότητα και φροντίζει για την ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα. Φυσικά, η ένταξη των μεταναστών δεν σχετίζεται μόνο με την αναγνώριση των δικαιωμάτων τους, αλλά και με την πολιτική, που επιθυμεί να ακολουθήσει η χώρα μας. Ως εκ τούτου, η αναθεώρηση των κρατικών πολιτικών αναφορικά με την ένταξη τους καθίσταται επιβεβλημένη.²⁹

²⁹Α. Καϊδατζής, "Κοινωνικά Δικαιώματα..."

Παράρτημα

Στον νόμο 4332/2015 αναφέρονται με σαφήνεια οι προϋποθέσεις, για τη διαδικασία της δήλωσης – αίτησης για τις ακόλουθες περιπτώσεις: i) τέκνο αλλοδαπών, δηλαδή δεύτερης γενιάς, που γεννιέται στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης ιθαγένειας, εφόσον κατά τον χρόνο υποβολής της αίτησης έχει εγγραφεί στην πρώτη τάξη του ελληνικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, συνεχίζει να παρακολουθεί το ελληνικό σχολείο, ένας εκ των γονέων του διαμένει νομίμως και συνεχώς στην Ελλάδα επί πέντε τουλάχιστον έτη και κατέχει κάποιον από τους τίτλους διαμονής, που αναφέρονται ρητά στο νόμο, ii) ανήλικος αλλοδαπός που κατοικεί μονίμως και νομίμως στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, εφόσον έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση είτε εννέα τάξεων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, iii) ενήλικος αλλοδαπός που κατοικεί νόμιμα και μόνιμα στην Ελλάδα και είναι απόφοιτος Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης ιθαγένειας, εφόσον διαθέτει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα, υπό την αίρεση ότι η δήλωση – αίτηση υποβάλλεται εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ετών από την ημερομηνία αποφοίτησης από το Τμήμα ή Σχολή.

Παράλληλα, οι τελευταίες τροποποιήσεις του νόμου 4735/2020 καθορίζουν τις προϋποθέσεις, που απαιτείται να συντρέχουν, ώστε οι αλλοδαποί πολίτες που επιθυμούν να πολιτογραφηθούν: i) ο αιτών να είναι ενήλικος, ii) νόμιμη διαμονή στην Ελλάδα για δέκα συνεχή έτη πριν τη κατάθεση της αίτησης πολιτογράφησης· σε περίπτωση έγγαμου με ανήλικο τέκνο ο απαιτούμενος χρόνος περιορίζεται σε τρία έτη, iii) επαρκής γνώση αφ' ενός της ελληνικής γλώσσας, προκειμένου να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη, και αφ' ετέρου της ελληνικής ιστορίας και γεωγραφίας, του ελληνικού πολιτισμού και των συνηθειών του ελληνικού λαού, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας των πολιτειακών θεσμών της χώρας, iv) ομαλή ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας, έχοντας την καταστήσει συνεχές κέντρο των βιοτικών δραστηριοτήτων του· για τη διαπίστωση της οικονομικής ένταξης του αιτούντος απαιτείται όχι μόνο η σταθερή εργασία στη χώρα και η εν γένει οικονομική του δραστηριότητα, αλλά και η διαρκής εκπλήρωση των φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεών του στην Πολιτεία.

Για την εξακρίβωση της κοινωνικής ένταξης του αιτούντος λαμβάνονται υπόψη κυρίως η διαμόρφωση συγγενικού δεσμού με Έλληνα πολίτη, η εξοικείωση του με τα ήθη και έθιμα της ελληνικής κοινωνίας, η συμμετοχή του σε εθελοντικές δραστηριότητες, αθλητικές ομάδες, δραστηριότητες του δήμου και εκδηλώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ν) δυνατότητα ενεργού και ουσιαστικής συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας, σεβόμενος τις θεμελιώδεις αρχές που τη διέπουν, νι) μη πρότερη καταδίκη για ορισμένα εγκλήματα.

UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS

Article 1
All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.

Article 2
Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, culture or other status, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other form of sovereignty.

Article 3
Everyone has the right to life, liberty and security of person.

Article 4
No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.

Article 5
No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 6
Everyone has the right to recognition as a person before the law.

Article 7
All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any such discrimination as may be practiced.

Article 8
Everyone has the right to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law.

Article 9
No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile.

Article 10
Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.

Article 11
1. Everyone charged with a criminal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has all the guarantees necessary for his defence.
2. No one shall be held guilty of any criminal offence on account of his acts or omissions which did not constitute a criminal offence, either national or international, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.

Article 12
No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 13
1. Everyone has the right to free movement and residence within the borders of each state.
2. Everyone has the right to leave any country, including his own, and to return to his country.

Article 14
1. Everyone has the right to seek and to enjoy in other countries asylum from persecution.
2. This right may not be invoked in the case of prosecutions genuinely arising from non-political crimes or from acts contrary to the purposes and principles of the United Nations.

Article 15
1. Everyone has the right to a nationality.
2. No one shall be arbitrarily deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.

Article 16
1. Men and women of full age, without any limitation due to race, nationality or religion, have the right to marry and to found a family. They are entitled to equal rights as regards marriage, during marriage and at its dissolution.
2. Marriage shall be entered into only with the free and full consent of the intending spouses.
3. The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.

Article 17
1. Everyone has the right to own property alone as well as in association with others.
2. No one shall be arbitrarily deprived of his property.

Article 18
Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.

Article 19
1. Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without restriction and to receive and impart information and ideas without any interference by public authorities, national or international.
2. No one may be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 20
1. Everyone has the right to peaceful assembly and association.
2. No one may be compelled to belong to an association.

Article 21
1. Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives.
2. Everyone has the right to equal access to public service in his country.
3. The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed through universal and equal suffrage and shall be held through secret ballot or equivalent free and fair elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret ballot, unless otherwise provided.

Article 22
Everyone, as a member of society, has the right to social security and is entitled to realization, through national effort and international co-operation and in accordance with the organization and resources of each State, of the economic, social and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his personality.

Article 23
1. Everyone has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment.
2. Everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.
3. Everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplementary benefits, if necessary, by other means of social protection.
4. Everyone has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.

Article 24
Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay.

Article 25
1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing, medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.
2. Mothers and children shall be entitled to special care and assistance. All children, whether born in or out of wedlock, shall enjoy the same social protection.
3. These rights and freedoms may in no case be interpreted so as to imply the abolition of the duties of parents, the State and society in the care and education of the child.

Article 26
1. Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and vocational education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.
2. Education shall be directed to the full development of the human personality and to the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms. It shall promote understanding, tolerance and friendship among all nations, racial or religious groups, and shall foster the activities of the United Nations for the maintenance of peace.

Article 27
1. Everyone has the right freely to participate in the cultural life of the community, to enjoy the arts and to share in scientific advancement and its benefits.
2. Everyone has the right to the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he is the author.

Article 28
Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.

Article 29
1. Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.
2. In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.
3. These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.

Article 30
Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein.

ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασάκη, Μ. Ι. (2018). Το πρόβλημα της κλειτοριδεκτομής στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. –91.

doi:10.1300/j056v02n02_06

Παρασκευοπούλου, Μ. (2011). Η κλειτοριδεκτομή: μια ανθρωπολογική προσέγγιση.

Τσελεπή, Μ. Χ. (2013). *Ψυχικό τραύμα και εξάρτηση από ουσίες* (No. GRI-2014-12435). Aristotle University of Thessaloniki

Χριστοπούλου, Ά. (2008). Εισαγωγή στην ψυχοπαθολογία του ενήλικα. *Αθήνα: Τόπος*.

Χρυσόγονος, Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Applebaum, J., Cohen, H., Matar, M., Rabia, Y. A., & Kaplan, Z. (2008). Symptoms of posttraumatic stress disorder after ritual female genital surgery among bedouin in Israel: myth or reality? *Primary care companion to the Journal of clinical psychiatry*, 10(6), 453

BILLING & H. KENTENICH Department of Gynaecology and Obstetrics, DRK-Hospital Westend, Berlin, Germany (Received 15 April 2008; accepted 30 September 2008))

Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology, December 2008; 29(4): 225–229 Female genital mutilation: an injury, physical and mental harm I.

Byrnes, A. C., & Freeman, M. (2012). The impact of the CEDAW convention: Paths to equality. *UNSW Law Research Paper*, (2012-7)

Friedman, M. J., Keane, T. M., & Resick, P. A. (Eds.). (2007). *Handbook of PTSD: Science and practice*. Guilford Press.

Glover, J. (2017). *Psychological Impact of Female Genital Mutilation and Mechanisms of Maintenance and Resistance in Harmful Traditional Practices Against Women and Girls* (Doctoral dissertation, University of Warwick)

Glover, J., Liebling, H., Barrett, H., & Goodman, S. (2017). The psychological and social impact of female genital mutilation: a holistic conceptual framework

Jiménez García, Á., & Granados Bolívar, M. E. (2016). Impacto bio-psicológico en mujeres sometidas a mutilación genital. *Ene*, 10(1), 0-0.

Kizilhan, J. I. (2011). Impact of psychological disorders after female genital mutilation among Kurdish girls in Northern Iraq. *The European Journal of Psychiatry*, 25(2), 92-100

Lightfoot-Klein, H. (1990). *Rites of Purification and Their Effects: Journal of Psychology & Human Sexuality*, 2(2), 79

Pereda, N., Arch, M., & Perez-Gonzalez, A. (2012). A case study perspective on psychological outcomes after female genital mutilation. *Journal of obstetrics and gynaecology*, 32(6), 560-565

Van der Kolk, B. A. (2003). *Psychological trauma*. American Psychiatric Pub.

Vloeberghs, E., Van der Kwaak, A., Knipscheer, J., & Van Den Muijsenbergh, M. (2012). Coping and chronic psychosocial consequences of female genital mutilation in the Netherlands. *Ethnicity & health*, 17(6), 677-695

Άρθρα:

Γεωργογιάννης, Π., (επιμ.), “Διαπολιτισμική Εκπαίδευση – Μετανάστευση –

Διαχείριση Συγκρούσεων και Παιδαγωγική της Δημοκρατίας”, 12ο Διεθνές

Συνέδριο, Πάτρα, 2009.

Καλογιάννης, Δ., “Η Ιδιότητα Του Πολίτη από την Αρχαιότητα έως τη Σύγχρονη

Ευρωπαϊκή Εκδοχή της: Ιστορική Εξέλιξη, Χωροχρονικές Εκφάνσεις Και

Συνοδευτικές Αξίες”, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τ. 41, 2013.

Νικολάου, Γ., “Ετερότητα και διαπολιτισμική εκπαίδευση μέσα από το πρίσμα της κριτικής θεωρίας: το Σχολείο της Ένταξης, *Συγκριτική και Διεθνής Εκπαιδευτική Επιθεώρηση*, τ. 9, 2007.

Διδακτορικές Διατριβές:

Μαρούκης, Α., “Οικονομική Μετανάστευση στην Ελλάδα: Αγορά Εργασίας και Κοινωνική Ένταξη”, Ph.D, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007.

Σταυρινούδη, Α., “Πολιτικές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Ελλάδα και στην Ευρώπη”, Ph.D, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007.

Φύλλα Εφημερίδας της Κυβέρνησης:

Εφημερίδα της Κυβέρνησης, Ν. 4332/2015, *Τροποποίηση Διατάξεων Κώδικα*

Ελληνικής Ιθαγένειας, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας,

(ΦΕΚ Α' 76/9-7-2015).

Εφημερίδα της Κυβέρνησης, Ν. 4735/2020, *Τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής*

Ιθαγένειας, νέο πλαίσιο επιλογής διοικήσεων στον δημόσιο τομέα, ρύθμιση

οργανωτικών θεμάτων της Γενικής Γραμματείας Ιθαγένειας και της Γενικής

Γραμματείας Ανθρώπινου Δυναμικού Δημόσιου Τομέα του Υπουργείου Εσωτερικών,

ρυθμίσεις για την αναπτυξιακή προοπτική και την εύρυθμη λειτουργία των

Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, (ΦΕΚ 197/Α/12-10-2020).

Working Paper:

Γενική Γραμματεία Διαφάνειας Και Ανθρώπινων Δικαιωμάτων,
“Εθνικό Σχέδιο Δράσης Για Τα Δικαιώματα Του Ανθρώπου”, 2014.

Ιστοσελίδες:

“Διαπολιτισμική Εκπαίδευση”, Υπουργείο Παιδείας και
Θρησκευμάτων.

“Ένταξη Προσφυγοπαίδων, Ηλικίας Έως 15 Ετών, Στο
Εκπαιδευτικό Σύστημα – Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Τομέα Παιδείας”,
Eriteliki.Minedu.Gov.Gr., 2017.

Καϊδατζής, Α., “Κοινωνικά Δικαιώματα, Ιδιότητα Του Πολίτη Και
Μετανάστες” *Constitutionalism.Gr.*, 2010.

Καϊδατζής, Α., “Πώς λειτουργούν τα κοινωνικά δικαιώματα;”,
Syntagma Watch, 2019.

“Κοινωνική ένταξη”, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, 2010.

“Μετανάστευση”, *El.Wikipedia.Org*.

“Μεταναστευτική Ορολογία”, Υπουργείο Μετανάστευσης Και
Ασύλου.

Ξενόγλωσσες Ιστοσελίδες:

New Cohesion Policy, *European Commission*.

Lorem ipsum